

Poštšina pavšalirana.

NAŠI ZAPISKI

SOCIALISTIČNA REVIIJA

XII. LETNIK

ŠT. 10—12

1920

VSEBINA:

	Stran
1. <i>Abditus</i> : Slovenstvo, Jugoslovanstvo, socializem	165
2. <i>Dr. Mih. Rostohar</i> : Psihologija narodnosti	167
3. <i>Dr. Ant. Sagadin</i> : Začetki socialnega zavarovanja v Jugoslaviji	175
4. <i>Dr. M. Dereani</i> : Boj prostituciji in spolnim boleznim	181
5. <i>I. S. Machar</i> : Civis Romanus	186
6. Pregled:	
Politika: a) K volitvam v Sloveniji. (Fran Erjavec)	188
b) Epilog. (Joso Jurkovič)	190
Gospodarstvo: Monopolizacija narodnega gospodarstva.	
(St. Likar)	191
Literatura: a) N. Machiavelli: Vladař. (Dr. R. Krivic)	192
b) Nove knjige	193
Revije: a) Časopis za jezik, književnost in zgodovino. (—ec)	193
b) Jugoslavenska Obnova-Njiva. (—ec)	194
Kultura: † Anton Mahnič. (Dr. D. Lončar)	194
Razno: Grajski. (Dr. Fr. Goršič)	195

Naši Zapiski izhajajo redno vsak mesec in stanejo letno 50 K, polletno 25 K, posamezne številke so pa po 5 K. Naročajo se pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91. Naročnino je pošiljati upravništvu po položnicah, ki bodo po potrebi priložene. Rokopise je pošiljati na uredništvo „Naših zapiskov“, Ljubljana, poštni predal 91; ali pa na naslov: Fran Erjavec, Ljubljana, Večna pot 1.

Za uredništvo je odgovoren Fran Erjavec. — Last in založba „Slovenske Socialne Matice“ r. z. z o. z. — Tiska Učit. tiskarna v Ljubljani.

ABDITUS:

SLOVENSTVO, JUGOSLOVANSTVO, SOCI- ALIZEM.

(Po volitvah.)

Volitve v jugoslovansko konstituanto poznavalca domačih prilik niso presenetile. Kdor je preživel dobo od l. 1914—1918 in se je udeleževal tudi v propagandi za novo državno tvorbo, bo znal najti sebi zadoščenja. Še le 28. novembra 1920 je končala doba nacionalne preorientacije. Odslej dalje bo treba novim razmeram primerno začeti z notranje političnim preokretom. Slovenski narodni program iz l. 1848, ki je našel svojo frazo v geslu „Vse za vero, dom, cesarja!“, je definitivno pokopan. Na njegovo mesto mora stopiti nov program, za katerega uresničitev bo treba velikega in dolgotrajnega truda, bojov in dela.

Volitve so prebivalstvo jugoslovanske države razcepile glavno na dva dela, na vzhodno in na zapadno kulturno orientacijo. Mislim, da bo ta razlika za enkrat ostala. Vzhodni del se je pokazal kolikor toliko konsolidiran, zapadni je ves razcefran in še le išče usmeritve. Bivša kraljevina Srbija je ostala več ali manj zvesta svojim konservativnim političnim tradicijam. Njeno prebivalstvo je izreklo voljo, da bodi nova država enotna v vsakem pogledu. Tu se je zgolj manjšina izrekla za ločitev duhov po socialni diferenciaciji. Srbski seljak se je v prvi vrsti izrekel za svojo državo s tem, da je ostal zvest svojim predvojnimi meščanskim strankam. Tisti, ki so socialno ali nacionalno nezadovoljni, so glasovali za komuniste. Ti volilci so na stavljeno vprašanje o državi in njeni potrebi odgovorili zgolj negativno. Socialno nezadovoljni so odklonili kapitalistično-meščansko državo. Nacionalni nezadovoljneži so po vsej državi glasovali za komuniste in Radičevce: Bugaraši v Makedoniji, Madjaroni v Vojvodini, na Hrvaškem, v Slavoniji, Italijanaši v Dalmaciji, romantiki v Črni gori, Nemškutarji v Sloveniji itd. Razen v Sloveniji in v Vojvodini je tudi industrijsko in obrtno delavstvo kompaktno glasovalo za komunizem. Vodila ga je pri tem želja po socialni zmagi delavskega razreda, ki se mu je obetala že davno pred l. 1914.

To obetanje je bilo demagoško, — ki se tudi po vojni ni moglo izpolniti. Zato je delavstvo zapustilo načelo demokracije in hoče „diktaturu.“ Tudi kmetje Radičevega kova hočejo „diktaturu“. Kapitalistično meščanstvo seveda tudi. Na vsej črti se je demokracija morala unakniti želji po razredni nadvladi. Če pogledamo v ubožno Nemško Avstrijo ali pa v premagano Nemčijo, se silno začudimo, da tam komunizem kljub gmotni in idejni podpori sovjetske Rusije ne more dobiti nobenih tal. Odgovor leži na dlani. Tam so ljudske množice vzgojene v duhu demokratičnih načel in ustanov. One znajo dati na voliščih ne zgolj negativni, temveč tudi pozitivni odgovor. In ta politično vzgojena in misleča množica je odgovorila nekako takole: Komunizem iz vzhoda je lep in morda socialno tudi pravičen, ni pa „Oče naš, daj nam naš vsakdanji kruh!“ Nemški narod težko nosi breme premaganca, ni pa obupal nad svojo končno, tudi socialno zmago!

Bivši nemški državni kancelar Müller je povedal o komunizmu v državnem zboru približno tole: Čim manj je kaka dežela civilizirana, tembolj je pristopna za komunizem. Civilizirane dežele ga ne morejo sprejeti, ker bi sicer razbile svoje gospodarstvo, nazadovale in obubožale. Volitve v jugoslovansko konstituinto to mnenje močno podkrepjujejo, ako presodimo komunistični val po pokrajinah in gospodarskem ter kulturnem stanju v njih. Za socialno izkoriščane in politično nevzgojene ljudske množice pomenja novodobni komunizem — novo vero. To je vera v paradiž na zemlji, v absolutno socialno pravičnost, v svobodo individua. V takozvanih „prečanskih“ pokrajinah je ljudstvo tudi brez „vere“ v državo. To ljudstvo je bilo dolga stoletja zavojevano in do najnovejše dobe vzgojevano tako, da je državo sovražilo. Država mu je bila nasilje. Zgolj srbski seljak, ki se je zopet dolgih sedem let boril za svojo nacionalno svobodo in svojo državo ter se je potikal po vseh evropskih bojiščih, je zavestno glasoval za — državo. To pa ne more zakriti duševne orientacije enega dela prebivalstva te države na vzhod, drugega pa na zapad. Komunizem je vzhodna prikazen, njegov pravi oče, Bakunin Mihajlo, je bil tipičen Rus.

Radičev uspeh na Hrvaškem in poraz meščanskih demokratov v Sloveniji izražata avtonomistično mišljenje „prečanskega“ prebivalstva. Vse to bo imelo dobre in zdrave posledice pri notranji ureditvi države. To je, lahko se reče, podzavestna orientacija na zapad, ki vsepovsod uveljavlja demokratično samoupravo ljudstva.

Kar se specialno Slovenije tiče, so volitve iznova pokazale, da korenijo tri temeljne družabne misli v tem ljudstvu. 1. Krščanska misel kulturne in socialne vzajemnosti vseh stanov. 2. Misel absolutne socialne pravičnosti po razredni nadvladi delavstva. 3. Misel kapitalistične nadvlade z državno pomočjo. Druge politične smeri so efemerne pomena, ker so družabno breznačelne. Zato bodo zopet izginile. Nastane vprašanje, katera izmed imenovanih treh socialnih smeri more čimprej uveljaviti dosegljivo socialno pravičnost in se pri kulturnem in gospodarskem na-

predku najboljše udeleževati. Zgraditi bo treba na razvalinah starega nov narodni program. Njegovo geslo bo: Slovenstvo, Jugoslovanstvo, Socializem. V to kulturno, politično in gospodarsko geslo bo treba vlit novo življenje. Življenje pa je delo za splošnost in za vsakega posameznika. Tista družabna smer, ki bo to delo izvršila, bo pognala v slovenskem ljudstvu nove korenine in ostala zato zmagovita.

DR. ROSTOHAR:

PSIHOLOGIJA NARODNOSTI.

(Konč.)

Četrto vprašanje je bilo: „Odkod imate svoje narodno prepričanje? Že iz rodbine? Iz šole? Iz družbe, oziroma iz svojih življenjskih okolištin?“ Večina je odgovorila, da izvaja svojo narodnost iz rodbine; nekateri iz vzgoje in šole, drugi iz življenjskih odnošajev (iz družbe izza mladih let), kjer so se nehote in nevede navzeli duha svojega okoliša.

Dopolnilo k četrtemu vprašanju je peto vprašanje: „Kako se zavedate svoje narodnosti? Ali se čutite po krvnem sorodstvu vezanega z narodom ali pa samo kot solidaren član svoje narodne celote?“ Treba je natančno ločiti dvoje vprašanj: eno vprašanje po faktorjih psihološkega postanka narodne zavesti, a drugo po njeni psihološki vsebini.

To temeljno razliko obeh vprašanj je večina vprašancev zgrešila, samo eden jo je dobro poudaril, ko je odgovoril:

„Kljub temu, da se čutim po svojem očetu kot v krvnem sorodstvu s svojim češkim narodom, vendar se zavedam, da nisem radi tega krvnega sorodstva Čeh, ampak zgolj radi vzgoje in vplivov kulture.“

Njegova narodnost se torej ni avtomatično razvila iz krvnega sorodstva, kakor rastlina vzklja iz semena, ampak k živi zavesti jo je vzbudila šele vzgoja. Večina ljudi smatra svojo narodnost za krvno sorodstvo, ki jih veže nujno, nehote, instinktivno z njih narodno celoto, kakor veže v rodbini otroke in roditelje. Tem je torej krvno sorodstvo bistvena osnova njih narodne zavesti.

Nekateri zopet vidijo bistvo svoje narodnosti v privzgojenem članstvu ali solidarni pripadnosti k narodni celoti, podobno kakor se čuti državljani solidarnega s svojo državo ali verniki s svojo cerkvijo. Vendar pa nihče ne smatra tega članstva za prostovoljnega, kakor smatra strankar svoje strankarstvo ali društvenik svoje članstvo, temveč narodno članstvo jim je neka nujna pripadnost, katere se ni mogoče prostovoljno niti navzeti, niti odreči.

Šesto vprašanje se tiče splošnih osnov narodne zavesti. Hoteli smo doznati, na kakšnih osnovah temelji narodno prepričanje: Ali imajo odločilno vlogo zgolj psihološki faktorji, ali pa tudi logični in etični razlogi.

O nobeni stvari ljudje tako malo ne premišlujejo, kakor o svoji narodnosti. V praktičnem življenju nihče ne utemeljuje svoje narodnosti.

Večina ljudi sploh ne ve, kako je prišla do narodnega prepričanja; to pa zato, ker deluje narodnost pri vseh več ali manj instinktivno kot psihična sila, ki je podvržena zgolj zakonom psihološkega dogajanja brez vsakršnih logičnih argumentov in zaključkov. To se nam zdi na prvi pogled sicer nekako čudno, a vendar je tako tudi v več drugih življenjskih zadevah. Ali je morda naša ljubezen logično utemeljena? Ljubezen do rodbine, do bližnjega in daljnega sorodstva, ljubezen prijateljstva i. t. d.? Ni utemeljena. Ne argumentiramo in ne zaključujemo poprej, kakšna čustva bomo gojili do svojega sorodstva. Naša čustva niso nikakšni logični zaključki, ampak realne psihične sile, ki se kot take pojavljajo in udeležujejo v praktičnem življenju.

Včasih se sicer zgodi, da nekako „post hoc“ začnemo utemeljevati svoje narodno prepričanje, bodisi kot nekakšno nujno posledico socialnega ustroja človeške narave, bodisi kot zahtevo našega nramnega nagnenja, vendar pa taki argumenti ne izpreminjajo psihične elementarnosti naše narodnosti nič ali prav malo.

Sedmo vprašanje se je tikalo vrednosti narodnosti in se je glasilo: „Ali bi hoteli svojo narodnost izpremeniti ali opustiti? Večina teh zanimivih odgovorov pravi, da kaj takega nikoli, nekateri zopet, da prav lahko. V prvem slučaju je narodno prepričanje prepleteno z etičnim čustvovanjem, v drugem pa se nahaja narodna zavest le v psihološkem mehanizmu poedincev brez vsakršnih odnosov do njihove nramne zavesti. K temu vprašanju spada tudi 22. vprašanje kot dopolnilo, ki se glasi: „Kako sodite o narodnem prepričanju ali o narodnosti. Ali ima kako vrednost ali pomen?“

V resnici je ljudi, ki na svoje narodno prepričanje ne polagajo posebne važnosti, mnogo več, kakor si mislimo. Poznam nekaj ljudi, katerim je sploh vsako prepričanje, naj si bo že narodno, politično ali versko, nekaj popolnoma slučajnega in malopomembnega, da ga prav lahko izpremene vsak čas in brez vsakršnih okoliščin. To so vsekakor slučaji moralne pasivnosti. Takim labilnim značajem se vse življenje ni mogoče povzpeti na kako stališče, ki bi si ga pridobili z lastnim prepričanjem, ampak sprejemajo mehanično svetovna naziranja, politična gesla in plavajo s tokom časa in svoje družbe kakor mrtvi predmeti v deroči reki. Ti se drže kakega naziranja le tako dolgo, dokler ga kdo vzdržuje; ko se pa uveljavijo druge individualitete z drugačnim naziranjem, si osvoje njih naziranje. Take pojave lahko opazujemo ne le v političnem, temveč tudi v narodnostnem življenju, posebno v slučajih, kjer se borita dve narodnostni skupini za politično moč. Veliko slučajev narodnega renegatstva se da razlagati z labilnostjo značaja. Vendar pa nas taki slučaji, četudi so precej številni, ne upravičujejo trditi na splošno, da bi narodnost ne imela nobene vrednosti v človeškem življenju, nasprotno, ti, ki se svoje narodnosti jasno zavedajo, smatrajo svojo narodnost za svojo moralno zadevo, oziroma za zadevo svoje vesti in značajnosti, s katero je nedopustno se igrati.

Za pravilno pojmovanje narodnosti posebno poučni so oni odgovori, ki se tičejo vprašanj narodnega pretvarjanja.

Sem spada v prvi vrsti enajsto vprašanje, ki se je glasilo: „Ali se Vaše narodnostno mišljenje razlikuje od onega Vaših roditeljev? V katerem oziru?“ Okoli enajst vprašanj, ki spadajo sem, se tiče deloma vnanjih okolištin, v katerih se je vršil proces narodne pretvorbe (10., 12., 15., 16. in 17. vprašanje), deloma notranjih ali psihičnih okoliščin (14. in 18. vprašanje), dalje psihičnih oblik nove narodnosti, deloma razmerja narodne pretvorbe do nramnega prepričanja (8., 20. in 21. vprašanje).

Odgovori na ta vprašanja so bili precej točni. Glede narodnega pretvarjanja je treba dobro ločiti štiri različne skupine ljudi. V prvo skupino spadajo tisti, ki so svojo narodnost faktično izpremenili. Namesto svoje nekdanje narodnosti, ki so jo sprejeli bodisi od rodbine ali od socialne družbe, v kateri so vzrastli, in se je tudi več ali manj zavedali, so se navzeli iz kakršnihkoli vzrokov druge narodnosti, jasno se zavedajoč izpremembe. To so slučaji tipičnega renegatstva. Konkretnih vzgledov za to nam ni treba navajati, ker so taki slučaji v javnem življenju dobro znani.

V drugo skupino je treba prištevati ljudi, ki so se v zgodnji mladosti nevede in nehotе navzeli narodnosti, ki se razlikuje od narodnosti njihovih roditeljev. Sem spada tisoč in tisoč slučajev, kjer so otroci slovenskih delavcev in uradnikov, ki žive v Ameriki, na Nemškem in po drugih tujih krajih, postali Amerikanci, Nemci, Italijani, Madžari i. t. d. Nevede in nehotе so se navzeli tuje narodnosti kljub temu, da so njih roditelji ostali Slovenci, ki so se temu celo upirali. Vpliv socialne družbe je bil močnejši nego vpliv roditeljev. Seveda opazujemo tudi slučaje, posebno v izobraženih rodbinah, kjer se otroci bolj intenzivno in smotreneje vzgajajo, nego v rodbinah delavskih slojev, da otroci kljub najhujšemu socialnemu pritisku ohranijo narodnost svojih roditeljev. Tudi delavska rodbina, ako narodne vzgoje svojih otrok ne zanemarija in ne prepušča bolj vplivu socialnega okoliša, lahko ohrani svojo narodnost; faktično pa je takih slučajev jako malo. Glavni vzrok za to je viden v tem, ker delavska rodbina ne more radi težkih delavnih pogojev posvečati dovolj časa vzgoji svojih otrok. Pa tudi narodna mlačnost, ki se je dolgo časa negovala med slovenskim delavstvom, je mnogo zakrivila v tem oziru. Od obeh, pravkar imenovanih skupin ljudi, pa se bistveno razlikuje tretja skupina, ki se glede svojega narodnega prepričanja samo potvarja, oziroma hlini, naj bo že iz kakršnihkoli osebnih vzrokov. Ti sicer vztrajajo pri svoji narodnosti, toda iz gotovih vzrokov se potvarjajo in ponašajo z drugo narodnostjo, največkrat z narodnostjo tiste okolice, v kateri so prisiljeni živeti in napredovati. N. pr. uradnik v pomembnem kraju se mora hliniti za Nemca, je prisiljen z najtrpkejšim občutkom s svojimi otroci govoriti nemško, jih mora pošiljati v nemško šolo a vendar je ostal v svojem srcu Slovenec. To narodno nasilje prenaša zelo težko in daruje anonimno za narodne namene. Takih slučajev je

več, kakor bi kdo mislil. Navadno preostro sodimo in pogostokrat tudi krivično obsojamo; zakaj v premnogih takih slučajih imamo pred seboj bolj nesrečno, kakor neznačajno rodbino.

V življenju se človeku večkrat pripeti, da mora biti hinavec, a ravno se mu vest upira. To pa ne samo, kadar gre za narodnost, ampak mnogo pogostejše se godi tako s političnim prepričanjem, ako vladajoča stranka uporablja teroristično metodo.

V takih slučajih se strankarsko prepričanje dotičnikov faktično ni izpremenilo, izpremenila se tudi ni narodnost, ampak nadela si je samo tujo krinko, da more človek med svetom eksistirati.

Tu torej ni mogoče govoriti o izpremembi narodnosti, kvečjemu o potvorjenem ali hlinjenem renegatstvu, čeprav obsojajo take ljudi kot neznačajne renegate.

V četrto skupino spadajo tisti, ki so se, pohajajoč iz narodno mešanih zakonov, navzeli bodisi narodnosti matrine, bodisi narodnosti očetove. Tudi take slučaje kaj radi ocenjujejo kot renegatstvo, ki pa nimajo s tem pojmom v resnici prav ničesar opraviti. Razume se, da otrok ne more imeti dveh narodnosti in da se more priznavati le k eni izmed obeh. Glede verske vzgoje otrok od staršev različnega veroizpovedovanja naš državljanski zakonik natanko določuje, kako je treba postopati, ne določuje pa o narodnostni vzgoji otrok iz mešanih zakonov. Ravno tako ne eksistirajo nobena etična načela, ki bi določevala, h kateri narodnosti naj se otrok v takih slučajih priznava; odločujejo torej zgolj faktični vplivi, ki oblikujejo in določujejo narodnost otroka iz narodnostno mešanih zakonov.

V resnici se tu ni nič potvorilo; otroku se je vcepila narodnost duševno in narodno agilnejšega roditelja. To pa se z etičnega stališča ne more obsojati, zakaj z etičnega vidika so vse narodnosti enakovredne.

Povrnimo se k prvi skupini. Zakaj slučaj narodne pretvorbe so najzanimivejši, a tudi najvažnejši za pravo pojmovanje narodnosti.

Vprašajmo, kako se vrši narodno pretvarjanje ljudi te vrste.

Okolnosti, pod katerimi se vrši taka pretvorba, so lahko: 1. narodnostno razkrojena rodbina (narodnostno razdvojeni roditelji), v kateri se otrok mehanično navzame vladajočega duha; 2. šola in družba, v kateri mlad človek raste in se duševno razvija; 3. narodne organizacije in politične stranke, ki vplivajo po svojih metodah na značaj in mišljenje interesiranih pristašev (slučaji poznejših asimilacij); 4. socialno-gospodarska odvisnost, ki pritiska na značaj in mišljenje posameznikov destruktivno in deformativno; 5. labilnost značaja, ki vnanjim vplivom omogočuje pretvorbo duševne strukture, ki jo navadno nazivljemo praktično življenjsko prepričanje. Prve štiri imenujemo vnanje faktorje, petega pa notranji faktor narodnega pretvarjanja. Ti faktorji le redkokdaj delujejo posamič, največkrat se jih uveljavlja več, ali obenem, ali zaporedoma in stopnjema.

Na Koroškem sem opazoval več slučajev, kjer slovenska mati, zavedna Slovenka, ni mogla ohraniti svojim otrokom narodnosti, ker je destruktivno deloval nemškutarski vpliv očeta, šole in okoliša. Da ima narodna šola največjo asimilacijsko moč, je splošno znano. Radi vpliva tujih šol smo izgubili Slovenci na tisoče svojih ljudi.

Prav pogosto se opazujejo tudi slučaji, kjer se kaže vpliv socialnega okoliša na narodnostno zavest človeka kot odločilni faktor, posebno ako je bila rodbina narodno mlačna ali je šola brez smotrene narodne vzgoje.

Pri vplivu socialnega okoliša je posebno važno to, da je mlad človek ravno v dobi, ko se začne socialno zavedati in je najbolj dovzeten za narodnostno mišljenje, izročen skoro izključno vplivu socialnega okoliša, v katerem živi. To je ravno doba od 14. do 20. leta. Od tod izhaja tudi njegov navidezno odločilen vpliv.

Da bi pa bil vpliv narodno delujočega socialnega okoliša močnejši in odločilnejši nego narodno vzgajajoča šola, tega naše izkušnje ne potrjujejo; nasprotno je res, da je smotrena narodna vzgoja šole in rodbine najmočnejši faktor v probujanju narodne zavesti.

Vzgoja v rodbini, kjer se smotreno goji naroden čut, je brezdvomno edini faktor, ki more kljubovati protivnemu vplivu šole in socialnega okoliša. To nam dokazujejo neštествi slučaji obmejnih slovenskih rodbin, kjer se je narodnost ohranila, ako se je gojila; kjer pa se ni gojila, se je izgubila in rodbine so podlegle tujerodnemu vplivu socialnega okoliša.

Velik pomen ima posebno v slučajih renegatstva značaj. Stalen, trden značaj ne podleže tako zlepa zunanjim vplivom in ne izpremeni tako hitro svojega narodnega prepričanja, kakor pa omahljiv, labilen značaj. Značaj s pretežno lahkoživo potezo se ne bo tako vztrajno in uspešno upiral destruktivnim vplivom narodnostno heterogenih faktorjev, kakor pa resen, globokočuteč značaj, ki stanovitno prenaša vsa nasilja in krivice, ki jih mora trpeti zaradi svoje narodnosti.

Najprej in najlažje se narodno prelevijo egoistični značaji, posebno če so lahkomišljeni. Egoist išče tudi v narodnosti predvsem svoje lastne koristi. Ako ga slučaj zanese med drugo narodnost, od katere si obeta posebnih koristi, se topo uda njenim vplivom, začne delati v tem oziru kompromise, dokler popolnoma ne izgine v njej s svojim mišljenjem in čustvovanjem, da se končno začne ponašati z njo, kakor da bi ne bil nikoli v življenju drugega narodnostnega prepričanja. Narodnost takih slučajev nima nikakega etičnega poudarka, ravno tako, kakor ga nima pri precejšnji množini ljudi politično strankarsko prepričanje.

Da tudi dobri značaji podležejo trajnim in močnim vplivom socialnega okoliša, se ne more dvomiti. Vendar o tem pri današnjem nepopolnem, lahko rečemo, začetnem stanju psihološkega raziskovanja narodnosti ni mogoče trditi ničesar določnega.

V pojasnilo navedemo naslednji slučaj. Notar Č., ki je danes nemški pisatelj in se šteje med dobre Nemce, je rojen iz slovenske kmečke

rodbine na Koroškem. Svojo življensko zgodbo nam takole opisuje: „Kot drugorojeni sin sem šel študirat v Celovec, kjer me je moj učitelj dal zapisati za Nemca, čeravno sem komaj za silo znal nemško. Učitelj me je tolažil s tem, da se mi ne bo treba učiti slovenščine kot obveznega predmeta in da bom zato tudi lažje napredoval v šoli. Ta argument je držal tudi pri mojem očetu. Smatral sem to sam za prednost, ki sem jo imel pred drugimi slovenskimi dijaki. Seveda so me vsi sošolci smatrali za Nemca in jaz se nisem upal nikoli izdati za Slovenca, četudi sem od kraja čutil neko razliko, ki je bila med menoj in mojimi nemškimi sošolci. Stanoval sem pri nemški rodbini skupaj z nemškimi dijaki in tam ne vem več natanko, kaj se je takrat z menoj zgodilo. Spominjam se še dobro, da je bilo v tretjem razredu, ko sem v prepiru med Nemci in Slovenci prvič potegnil z Nemci. Šele v višji gimnaziji sem postal navdušen za vse, kar je bilo nemško. V tej dobi mi je začelo radi političnih prepirsov v domačem kraju, kjer so me Slovenci zmerjali z renegatom, mrzeti vse, kar me je spominjalo na moje slovensko pokolenje. Ko sem prišel na dunajsko univerzo, sem se vpisal na filozofski fakulteti kot germanist iz navdušenja za nemški jezik in nemško literaturo; toda že v drugem tečaju sem prestopil na pravniško fakulteto, kjer sem začel kot nemški kulerštudent politizirati. To me je privedlo v spor s starši, radi česar vsa štiri leta nisem prestopil praga rojstne hiše. Nekega dne pa dobim telegram, da mi je umrla mati, ki je zelo težko prenašala mojo narodnostno izpremembo. Stopila mi je živo pred oči tako, kakor takrat, ko je še z menoj pela slovenske pesmice. Neki notranji glas mi je narekoval, da moram postati najprej pravi človek, da postanem vreden velikega naroda, h kateremu se prištevam. Premišljeval sem večkrat, kako bi bilo mogoče zopet s pristno otroško dušo stopiti pod slovensko očetovo streho. Toda nobene poti, ki bi me bila peljala nazaj, nisem mogel najti več. Ne vem, ako me bodele razumeli in mogli verjeti. Zatrjujem Vam z moško besedo, da človeku ni mogoče priti nazaj, ako ne ve za pravo pot. Zdi se mi, da bi moral še enkrat v šolo, da popravim, kar so drugi zagrešili nad menoj. Tako stojim tam, kamor me je zapeljala usoda življenja. Ostal sem Nemec, ker danes ne more biti več drugače. Ne morem za to; moja vest je čista. Nikomur pa ne želim, da s svojo narodnostjo doživi take zmote, kakor jaz.“

Zanimiv je tudi naslednji slučaj, ki se tiče nekega srednješolskega profesorja. „Od rojstva sem Čeh. Moji starši so bili zavedni Čehi. Dasi-ravno smo živeli v nemškem mestu, kjer je bil oče mestni vrtnar in kot tak od Nemcev odvisen, smo govorili doma vedno le češko. Tudi na češke časopise smo bili naročeni. Z nemškimi otroci smo se vedno pre-tepali zaradi narodnosti. Češke šole v T. ni bilo, zato sem moral hoditi v nemško šolo. Potem sem obiskoval nemško gimnazijo, ker moj oče ni imel sredstev, da bi me bil poslal v Prago na češko gimnazijo, kakor si je vedno želel. V petem razredu sem vzbudil zanimanje svojega učitelja, ki me je znal navdušiti za zgodovino in pozneje še posebno za nemško

literaturo. Moje znanje češčine je bilo preveč pomanjkljivo, da bi bil po maturi mogel študirati na češki univerzi v Pragi, kakor je to želel moj oče. Odkrito rečeno, nič več me ni mikalo študirati v Pragi, ker sem se hotel posvetiti študiju germanistike, ki je ravno tedaj bila sijajno zastopana po prof. M. na Dunaju. To je bil glavni vzrok, zakaj nisem študiral v Pragi. Čutil sem se pa še vedno Čeha. Moji starši me niso mogli zadostno podpirati, ker je bilo več otrok. Moral sem prositi za neko ustanovo, ki mi je naprtila obveznost, da po končanih študijah stopim v službo na kakšni nemški srednji šoli. To sem pozneje tudi storil in tako sem se odtujeval svojemu češkemu narodu vedno bolj. Izgubil sem z njim zvezo, z njegovo kulturo je sploh nikoli nisem imel. Kljub temu, da se čutim danes torej Nemca, ne morem pozabiti, da sem rojen Čeh in da po rodu spadam k češkemu narodu.

Sicer sem še pozneje kot srednješolski profesor večkrat poskušal stopiti v zvezo s svojim narodom,¹⁾ kmalu pa sem se moral prepričati, da manjka zato potrebnih predpogojev, posebno češke vzgoje. Povrh tega so moje delovanje in mišljenje tako strogo nadzirali, da bi bil riskiral svojo eksistenco, če bi se bil le ganil. Danes uvidevam, da se ne morem več izkopati iz tega položaja, v katerega sem zašel radi prejšnjih napačnih korakov. Čutim, da sem kot Čeh podlegel sili razmer in da sem za svoj narod izgubljen. Ne vem, kaj sem ali kaj naj bi bil.

Vprašate me, kaj mislim o narodnem pretvarjanju. Na to je težko odgovoriti. Če se postavim na stališče narodnega egoizma, moram Vam priznati, da ga lahko obsodite; toda drugače je to, če presoimate s subjektivnega, recimo z mojega stališča. Če namreč vprašam svojo vest, si v tem oziru ne morem ničesar nemoralnega očitati. Kar se je z menoj zgodilo, zgodilo se je brez moje volje in moje krivde. Nočem sicer trditi, da je tako prav; ne, jaz bi bil srečnejši, če bi se ne bilo z menoj tako zgodilo. Vendar pred Vami stojim kot pošten Nemec, ker ne morem drugače, pa mislite o meni, kar hočete."

Ni mogoče prezreti, da so tudi v pravkar navedenih slučajih gotovi momenti značaja imeli svojo ulogo, brezdvomno je manjkalo trdne volje, ki bi ga bila vodila iz nevarnih položajev, odločilnih za njegovo narodno mišljenje.

Na drugi strani pa se nam v tem slučaju jako jasno kaže asimilacijska moč šole, posebno pa kulture, ako v obliki smotrene vzgoje vpliva na mladega po vzvišenem in idealnem svetu koprnečega človeka. Egoističnih vplivov nam v tem slučaju ni mogoče zaslediti. Privlačna moč kulture, s katero vpliva kaka socialna skupina na drugo, je ogromna in za druge heterogene skupine na nižji kulturni stopnji lahko naravnost katastrofalna. Zgodovina nam daje za to vse polno vzgledov. Velika je bila n. pr. asimilacijska moč grške kulture, ki je helenizirala dobro polovico Male Azije. Rimska kultura je pozneje zvarila najbolj različne ele-

¹⁾ Opomba pisatelja: L. 1900 je spisal celo članek za neki češki časopis proti nemški stranki, v katerem se je potegoval za češki volilni imenik. Dotični članek sem sam nesel v redakcijo, ker si on ni upal iti tja radi Nemcev.

mente apeninskega polotoka v narodno enoto „rimljanstva“. Pozneje je bila nemška kultura ona privlačna sila, ki je pritegnila ogromne mase slovanskega življa na današnjem Pruskem in Saksonskem (polabski Slovani), na Češkem, Nižje Avstrijskem, Koroškem in Štajerskem. Trdnost značaja poedincev je najboljše oporišče za kulturno slabejšo narodnost; posebno utrditev volje v smeri kulturnega stremjenja lastne narodne tradicije je neobhodno potrebna za ohranitev narodnosti. Tej nepremagljivi volji narodnih idealistov, mož, ki so delali za kulturne ideale svojega naroda, se ima zahvaliti za svojo narodnost vsaka ljudska skupina, ako se je kot kulturno šibkejša ohranila poleg kulturno močnejše in se povzpela na enakovredno kulturno stopnjo. Utrditev značaja po smotreni vzgoji volje v narodnem zmislu je brezdvomno najboljše preventivno sredstvo proti katastrofam raznarodovanja.

Vsi ti in podobni faktorji, ki imajo svoj vpliv pri narodnostnem pretvarjanju, delujejo v vsakem slučaju kot realni faktorji po psiholoških zakonih notranjega dogajanja in nimajo z logično argumentacijo ničesar skupnega. Zaradi tega vidijo tudi vsi, ki so v življenju izpremenili svojo narodnost in se pretvorili, v tem zgolj nekakšen neobhoden fakt danih okoliščin, v katerih so se razvijali, in ne najdejo ničesar, s čimer bi si zato obteževali svojo vest.

O takih, ki narodnosti ne pripisujejo nikakšne etične vrednosti in jo smatrajo za neko življensko slučajnost, nam tukaj ni treba posebej govoriti. Pač pa zaslužijo večje pozornosti slučajni narodnega hlinjenja; zakaj pod raznarodujočim terorizmom vsekakor polagoma degenerira značaj narodno čutečega človeka, ker uničuje njegovo нравno potenco, mu jemlje idealističen vzlet in ga dela nesposobnega za družaben napredek. Kakor gotovo na slučajih nezvestnega narodnega raznarodovanja ne najdemo ničesar, kar bi se dalo s splošnega socialnega stališča obsojati kot nemoralno, tako brezdvomno je premišljeno in nasilno raznarodovanje nesocialen čin, naperjen proti napredku civilizacije človeštva. Narod, ki si na ta način prisvoji ljudi, sicer pridobi na človeškem materialu, vprašanje pa je, ako kaj pridobi na svoji socialni potenci, ki je v civilizatorični sili poedincev in njih občestvu. Nasprotno se da izpričati, da marsikoga, ki se kot ugrabljen in zabloden človek zaveda svoje socialne zmote, ta fakt v socialnem življenju moti. Njegove civilizatorične sile so postale v novi skupini sterilne, ki bi se bile sicer lahko razvile plodonosno v prvotni narodni skupini. Človeštvo je v tem slučaju na vsak način izgubilo na svoji civilizatorični potenci.

Priobčil sem to v času, ko je vsaj teoretično zmagalo načelo samoodločbe narodov, v času, ko prihaja življenje narodov do veljave, o čemer sem bil vedno prepričan. Že pred desetimi leti sem se lotil narodnostnih vprašanj; leta 1912 pa sem podvzel anketo, o kateri sem uvodoma govoril in katere rezultat je v jedru ta razprava.

Pripomba: To razpravo sem priobčil, čeprav je radi vojne anketa zastala in so izsledki vsled tega nepopolni zato ker je lahko kljub temu pobuda za nova raziskovanja na tem polju.

Dr. M. R.

DR. SAGADIN:

ZACETEK SOCIALNEGA ZAVAROVANJA V JUGOSLAVIJI.

(Konec.)

Za razumevanje likvidacije je najvažneje, da se pozna način zavarovanja. Vsi podjetniki v področju ene zavarovalnice tvorijo celoto, katere mora vplačati prispevke, ki so potrebni za izvedenje zavarovanja. Posamezni zavarovani obrati z istim nevarnostnim količnikom tvorijo posebne skupine z enakim enotnim prispevkom. Obrat, ki bolj obremenjuje zavarovalnico, v katerem se torej pripeti pogostejše kaka nezgoda, ima višji prispevni količnik, kakor obrat, ki je manj nevaren. Na višino prispevka — ne pa nevarnostnega količnika — vpliva velikost obrata, ker se plačuje prispevek na podlagi izplačanih mezd. Od dveh obratov z istim nevarnostnim količnikom plača oni, recimo z mezdnó vsoto 1000, desetino tega, kar mora plačati obrat, ki je izplačal 10.000 na mezd-nih vsotah. Razporedbo v nevarnostne razrede predpisuje država tako, da izda pravila in skrižaljko, iz katere je razvidno, v kakšen razred nevarnosti je uvrstiti posamezen obrat. Ta razporedba se pregleduje vsakih 5 let. Zavarovalnice morajo namreč predlagati vsako leto natančne izkaze in vsakih 5 let še posebne statistične izkaze o zavarovalnih obratih, o pripetivših se nezgodah i. t. d. Ta material se natančno preštudira, pre-dela in preračuna v ministrstvu. Na teh podlagah se vidi takoj, ali se je v posameznih skupinah obratov pripetilo v resnici toliko nezgod, kolikor se je pričakovalo. Ako se je pripetilo več nezgod, je torej smatrati do-tično skupino obratov za nevarnejšo in se mora uvrstiti v višji nevar-nostni razred. Ako se izkaže narobe, da je bila ta skupina ocenjena z ne-varnostnim odstotkom, ki ga ni dosegla, se uvrste dotični obrati v nižji razred nevarnosti. Tako država regulira s svojimi, na podlagi statistike izdanimi odredbami nezgodno zavarovanje.

Kaj predstavlja vplačani prispevek? Vplačani prispevki niso ničesar drugega kakor nezgodne rente, ki so se izplačale, oz. se še izplačajo ponesrečenim delavcem zavarovanih obratov, in upravni stroški. Na-čin pobiranja prispevkov je različen. Za izdatke enega leta se išče po-kritje. Razločujemo popolno (kapitalno) in delno kritje. Popolno ali kapi-talno kritje obstoja v tem, da se vplačajo ne samo v istem letu dejansko izplačane rente (recimo amortizacijske kvote), temveč ves kapital, ki je potreben, da se more zadostiti celotni zakoniti obveznosti, ki izhaja iz vsake posamezne nezgode do smrti vseh iz te nezgode upravičenih. K temu se prištejejo še upravni stroški zavarovalnice. Pri delnem kritju pa se vplačajo samo tisti zneski, ki so bili dejansko izdani v prošlem poslovnem letu (rente in upravni stroški), v katerem slučaju ima zava-rovalnica le vlogo denarnega posredovalca. Pri kapitalnem kritju pa na-loži zavarovalnica za vsako nezgodo kapital, kateri zadostuje za vse ob-veznosti. Pri tem je pa še zmiraj način pobiranja teh prispevkov različen,

ali v naprej, ali za nazaj. Pri delnem kritju se pobirajo prispevki nazaj, ker se še le koncem poslovnega leta ugotovi višina izdatkov. Pri kapitalnem kritju pa se morajo prispevki pobirati tudi v naprej, v katerem slučaju govorimo o premijskem sistemu. V naprej se preračuna, koliko nezgod se utegne pripetiti in koliko denarja bo potrebno za eno leto. Potem se določi tarif, v katerem je preračunano, koliko plača podjetnik zavarovanega obrata za vsakih 100 kron izplačanega delavskega zaslужka, vpoštevaje nevarnost podjetja. Avstrija je uvedla sistem kapitalnega kritja s premijami, ki ga nadaljujemo v Sloveniji in Dalmaciji, dočim delajo naše dežele, ki smo jih prevzeli od bivše ogrske polovice, po sistemu delnega kritja, pri čemer se pobira še obenem dodatek za poseben rezervni sklad. Kapitalno kritje je najbolj pravičen sistem, ker plača nezgodo tisti, ki jo je pravzaprav povzročil, dočim morajo pri delnem kritju potomci plačevati za nezgode svojih prednikov. Zatorej ostane pri kapitalnem kritju premija skoraj docela konstantna s prav malenkostnimi izpremembami, ako tarif ne zadostuje in se mora zvišati. Pri delnem kritju pa se plačujejo prvo leto izdatki za nezgode prvega leta, v drugem letu izdatki za nezgode, ki se pripete v drugem letu na novo in izdatki tekočega leta, ki so potrebni za nezgode iz prvega leta in tako naprej. Ustali se prihod še le takrat, kadar je prirastek novih nezgod tolik, kolikršen je odpadek starih rentnikov vsled smrti. To pa traja glasom statistike 65 let. Seveda je v prvih letih prihod mnogo manjši kakor pri kapitalnem kritju, a to veselje ne traja dalje nego 17 let, a že pri 18. letu prekorači prihod po delnem kritju onega po kapitalnem kritju, ki ostane zmiraj konstanten. Delno kritje zahteva na koncu ustaljenja tudi konstantno enako premijo le s to razliko, da je ta premija za več ko 50% višja od one po kapitalnem kritju. Vzrok je ta, da sem vplačal pri kapitalnem kritju ves kapital za nezgodo, dočim pri delnem kritju samo kvečjemu enoletni znesek v resnici izplačane rente, torej le amortizacijsko kvoto, ne pa kapitala.

Gornja, nekoliko preširoka, razpravljanja so bila potrebna, ako hočemo razumeti likvidacijo teritorialnih in nezgodne zavarovalnice za rudarje, katera je v bistvu poslovala po načinu teritorialnih zavarovalnic. Po preobratu so vse nasledstvene države priklopile rudarje k teritorialnim zavarovalnicam, in to tem bolj, ke ni mogoče za malo število zavarovancev vzdrževati posebnega zavoda.

Mimogrede naj omenim položaj ob preobratu. Po 28. oktobru neposredno se v teh zavodih (teritorialna zavarovalnica v Gradcu in v Trstu ter rudarska na Dunaju) ni izpremenilo nič. Poslovali so v naprej, kakor ga Avstrija še obstoja. Pravno to ni bilo pravilno; kajti Avstrija se je zdrobila, nasledstvene države so nastale, ti zavodi so se namah izpremenili v inozemske in torej niso imeli pravice poslovati na našem ozemlju. A bila je sreča, da niso takoj ustavili svojega poslovanja za naše dežele. Tudi s tehnično-upravnega stališča je bilo za vse dobro, da so poslovali naprej vsaj do konca l. 1918., ker smo zgoraj videli, da je poslovno leto

nekaj celotnega, kar se dá le z velikimi upravnimi stroški ločiti. Prekinjenje poslovanja teh zavodov za naše ozemlje je pričelo še le s prekinjenjem denarnega prometa. Nosilec denarnega prometa pri vseh takih zavodih je bila poštna hranilnica na Dunaju in čim je ta ustavila svoje poslovanje za naše pokrajine, so prenehale tudi te zavarovalnice z nakazovanjem in izplačevanjem rent v naše dežele.

Naloga naše nove revolucionarne vlade je bila, da je takoj ustanovila nezgodno zavarovalnico za svoje območje, kar se je tudi zgodilo. Naloga Začasne delavske zavarovalnice zoper nezgode, kakor jo je država imenovala, s sedežem v Ljubljani, je bila ta, da nemudoma uredi izplačevanje rent; kajti rentniki so bili v strahu za svoje rente in so se celo bali, da jih sploh v Jugoslaviji izgube, ker so bili zavodi vsi izven naših mej. Ogromne težave je imel novi zavod pri svoji ureditvi, kajti moral je namah napraviti sličen zavod, kakor so obstojali na Dunaju, v Gradcu in Trstu. Jasno je bilo eno, da je država morala priskočiti na pomoč v takem izrednem položaju. To se je tudi zgodilo v polni meri. S prvim denarjem, ki ga je prejela zavarovalnica od države, se je uredilo provizorično izplačevanje rent na račun tega, kar dolgujejo stari zavodi. Rentnik je dokazal z odlokom v roki svojo pravico do rente in prejel od zavoda sorazmeren predujem. Med tem so se pojmi nekoliko razbištrili in so se začela pogajanja s starimi zavodi, ki so nekateri prej, drugi še le po dolgem obotavljanju, dali našemu zavodu na razpolago uradni material za izplačevanje rent, da se je nato lahko redno delo pričelo. Rente so bile izplačane v avstrijskih, pozneje po žigosanju čisto naravno v žigosanih kronah. Kritje je bilo za trenotek dano iz državne pomoči, deloma tudi iz prispevkov, vplačanih za prejšnje dobe na račun prejšnjih zavodov. A prišlo je počasi valutno vprašanje. Rentniki so se oglašali z Dunaja in Gradca na eni in iz Trsta na drugi strani. Nemško-avstrijska krona, lira in jugoslovanska krona, to so postale pač polagoma popolnoma različne vrednote. Lira je bila močnejša in bi bilo rentnikom le privoščiti, da prejmejo rente v lirah. Ali avstrijska krona je podlegla naši in sedaj bi se morale te nizke, na predvojni valuti stoječe rente še zmanjšati. Potem bi ne ostalo skoraj ničesar. Ali ta socialni argument pravno ne zadostuje za presojo, v kaki valuti gre komu renta, ako ni država v naprej rekla, da se obveže nositi razliko med tujo slabšo in našo valuto.

Valutno vprašanje ne bi bilo nikdar nastalo, ako bi bili imeli svojo zavarovalnico že od nekdaj v Ljubljani, ker bi bila prej avstrijska, sedaj jugoslovanska enostavno nadaljevala svoje posle in bi se njeni kapitali bili avtomatično prelevili iz staroavstrijskih v jugoslovanske. Pa tudi tedaj bi bilo to vprašanje izostalo, če bi bili prejšnji zavodi takoj po preobratu izročili našemu novemu zavodu one kapitalije, ki bi bili odgovarjali prevzetim rentnim bremenom. Ta dva argumenta sta merodajna za rentnike, da imajo po mojem mnenju pravico do rente v naši valuti, ker za nje je pač bilo vse eno, kje so bili zavodi in kje rentni kapitali; kajti o tem niso imeli oni odločati. Delali so na tem teritoriju, bili zava-

rovani na tem teritoriju, živijo sedaj na tem teritoriju, pa bi naj sedaj hipoma prejemali rento v tuji valuti? Ne! Tako prejemajo za sedaj vsi v Jugoslaviji živeči rentniki teritorialne graške in tržaške nezgodne zavarovalnice svoje rente v naši valuti; od rudarske pa oni, ki so se ponesrečili na našem ozemlju.

Med tem je bila objavljena saint-germainška mirovna pogodba z Avstrijo, ki določuje v členu 275, da je Avstrija zavezana, predati nasledstvenim državam oni del nabranih rezerv, ki so namenjene za delovanje socialnih ali državnih zavarovanj na tem ozemlju in ki so jih upravljale vlade ali upraviteljstva bivše avstro-ogrske monarhije ali pod njeno kontrolo delujoče javne in zasebne korporacije. Države, katerim se predajo ti denarji, so zavezane, da jih uporabijo za izpolnitev iz teh zavarovanj izvirajočih obveznosti. Pogoji te predaje se naj določijo med avstrijsko in udeleženiimi državami. Ako se to ne zgodi, se predložijo pogoji predaje odboru 5 članov, sestoječemu iz 1 zastopnika Avstrije, 1 udeležene države in 3 iz drugih držav, ki naj predlagajo rešitev pri svetu zveze narodov, kateri končno odloči.

Kapitali se neposredno po preobratu niso mogli predati, ker so tozadevne bilance zaključili še le na jesen lanskega leta. Pa tudi predujmov na to niso dali, ker je finančni položaj teh zavodov vse prej, kakor zavidljiv. Zato ni prišlo dosedaj do sporazuma med Avstrijo in nasledstvenimi državami v zmislu zgoraj navedenega določila mirovne pogodbe. Vzrok temu je vojna, ki je uničila med drugim tudi te zavode. Država je namreč posegla tudi po imovini teh zavodov in si jo je dala izplačati v obliki vojnih posojil. Po členu 205 mirovne pogodbe z Avstrijo niso namreč nasledstvene države dolžne prevzeti vojnega posojila, pa tudi nimajo pravice terjati od Avstrije kake odškodnine iz vojnega posojila. Avstrija tudi ni dolžna, da plača vojno posojilo, ki ni avstrijsko. To določilo napravlja še le pravo zmešnjavo v socialno zavarovalnih zavodih. Ti imajo prvič vse premoženje naloženo v vojnem posojilu in drugič so se še zelo zadolžili v svrhu podpisa vojnih posojil, nekateri zavodi so podpisali 2 krat, celo 3 krat toliko vojnega posojila, kakor so imeli premoženja. Tako je podpisala graška nezgodna zavarovalnica, ki izkazuje 21 milijonov rezerv, 68 milijonov vojnega posojila, na katerem leži 55 milijonov lombarda. Likvidirati pri takih razmerah je pač umetnost. Ako računamo, da prevzamemo eno petino rentnikov in eno petino rentnega kapitala, znaša to 4 in pol milijona kapitalnih rezerv. Da pa jih dobimo, bi morala naša država plačati malodane 14 milijonov vojnega posojila. Ako država v obče ne prizna vojnega posojila, je enostavneje, da sploh ne likvidira, temveč da založi 4 in pol milijona kapitalnih rezerv. Toda o tem ne bo odločala naša država, temveč svet zveze narodov.

Sporno je nadalje vprašanje, katere rentnike naj prevzamemo. Sta tu dva principa: teritorialni in personalni. Po teritorialnem principu bi prevzeli vse tiste rentnike, ne glede na državno pripadnost ali na bivališče, ki so se ponesrečili v obratih, ležečih na našem ozemlju. Tu so

pomisleki. Podjetnik, kakor sem zgoraj povedal, ni sam zase zavarovalna enota, temveč vsi podjetniki istega nevarnostnega razreda tvorijo skupino zase in plačajo isto premijo, ne glede na to, ali se je v posameznem podjetju pripetila sploh kaka nezgoda ali ne. Zavarovanje se vrši na podlagi vzajemnosti. Eno podjetje nima recimo vse leto nikkake nezgode, drugo podjetje iste vrste pa zabeleži v istem letu po naključju celo več nezgod. Zato pa ne plača prvi manj ali celo ničesar, drugi pa mnogo več, temveč plačata kljub temu oba isto vsoto ob enakih ostalih okoliščinah, ker se računa s povprečno verjetnostjo, da se v takih obratih pripete nezgode. Iz tega razloga se mi ne zdi ta princip mogoč za likvidacijo. Tudi je izključena likvidacija na podlagi velikosti prevzetega ozemlja, ker je premoženje nabrano izključno le v svrhu zavarovanja rente.

Personalni princip je gotovo boljši in pravičnejši. Ta bi bil ali princip državljanstva ali bivališča.

Po načelu državljanstva bi prevzeli vse one rentnike zgoraj omenjenih zavodov, ki so naši državljani, ne glede na to, kje so se ponesrečili. Rentniki pa, ki niso naši državljani, bi ostali avstrijskim zavodom, oz. bi jih oddali ostalim državam. Socialno najbolj pravičen in dejanske razmere najbolj upoštevajoč in najmanj zmešnjav povzročujoč se mi vidi princip bivališča. Kdor živi med nami, naj uživa rento v naši valuti. Končno nam je vsem znano, da k nam niso hodili tuji delavci v delo, ker imamo sami delavstva odveč, zato se bo princip državljanstva skoraj kril z onim bivališča in se tem lažje naša država odloči zanj.

Rudarska nezgodna zavarovalnica na Dunaju je enostavno prenehala poslovati. Delokroga za tuje države ni imela, za Avstrijo samo je bilo nemogoče, vzdrževati za tisto peščico rudarjev poseben zavod, ker bi bil moral itak po številu zavarovanih delavcev iz posameznih dežel obstojati že od početka namesto na Dunaju v Pragi, ker so Čehi tvorili več ko dve tretjini zavarovancev. Rentnike je enostavno porazdelila po teritorialnem principu, t. j. po kraju ponesrečenja. Ako to ne bo prav, naj si nasledstveni zavodi sami med seboj uredijo po svoji volji. Saj bi tudi likvidacija morala pri današnjih stroških uprave takih zavodov pojesti še tisto navidezno premoženje, ki morda obstoja. Potem bi seveda odpadla vsaka likvidacija. A to bo tudi svet zveze narodov uredil tako, da bo za vse prav, ali pa tudi ne, kakor vidimo dosedaj.

Naj mi bo dovoljeno, opozoriti še na nekaj. Ako delavec pred vojno ni našel dela doma, je moral iti dela iskat. Veliko jih je šlo v Ameriko, še več menda na „Nemško“, pri čemer mislim „Nemško“ v ljudskem pojmu, torej tudi avstrijsko Nemško. Tako imamo približno 500 rentnikov od dunajske in solnograške zavarovalnice. Do preobrata ni bilo razlike med jugoslovanskim rentnikom graške in dunajske zavarovalnice, oba sta bila reveža, a sedaj po valutni razliki prejema prvi rento v naši, a drugi v avstrijski valuti, in to je komaj tretjina od predvojne valute, to se pravi tretjina od one rente, ki jo je pred vojno prejemal. Ako se vzame

za podlago načelo državljanstva, mislim, da ne bodo ti izključeni, posebno, če se smatra Avstrija kot celota ne glede na tehnično razdelitev uprave nezgodnega zavarovanja.

Pri železničarjih so stvari nekoliko drugačne. Zakon o nezgodnem zavarovanju delavcev iz leta 1887 določa v § 58., da se lahko večje število podjetnikov združi z vsega državnega teritorija in prosi dovoljenja, da ustanovi lastno zavarovalnico. To dovoljenje se lahko da, ako se zavarovanje uredi vsaj tako ugodno kakor po obstoječem zakonu, nadalje, ako radi tega ni ogrožen obstoj teritorialnih zavarovalnic in slednjič, ako so podane zadostne garancije za izpolnitev obveznosti napram zavarovancem.

Na tej podlagi so prosile avstrijske železnice dovoljenja za ustanovitev lastne zavarovalnice. Svojo prošnjo so podkrepile z navedbo, da bodo prostovoljno zavarovale tudi vse prometne uslužbenke, ki takrat še niso bili zavarovanju zavezani, temveč so pri poškodbah tožili železnice za priznanje odškodnine na podlagi zakona o jamstvu iz leta 1869. Nato se je dalo to dovoljenje in se je leta 1889 ustanovila „Strokovno-zadružna nezgodna zavarovalnica avstrijskih železnic na Dunaju.“ Za njeno poslovanje je merodajen statut, ki je od vlade odobren, v ostalem se pa naslanja tudi na nezgodni zakon. Posebnost ima predvsem v tem, da zavaruje celokupen delavski zaslužek brez kake meje navzgor, kakor jo imajo teritorialne zavarovalnice. To pa radi tega, ker so se v zakonu iz leta 1894 o raztegnitvi nezgodnega zavarovanja obvezali vsi železničarji k nezgodnemu zavarovanju in se jim je odvzela pravica tožbe po zakonu o jamstvu. Zato pa se je določilo za nezgode, ki se zgodijo pri prometu, da znaša renta 50 odstotkov več kakor za navadne obratne nezgode, v primerih trajnega hiranja celo do 133 odstotkov letnega zaslužka. Rente zaostalih se v takih primerih zvišajo za dve tretjini.

Po preobratu je prevzela izplačevanje železničarskih rent teritorialna nezgodna zavarovalnica v Ljubljani, a z naredbo ministra za socialno politiko v sporazumu z ministrom za promet od 30. septembra 1920 se je ustanovila za vse območje bivše avstrijske železničarske zavarovalnice na Dunaju enaka zavarovalnica v Ljubljani, ki posluje v zmislu statuta prejšnjega zavoda in prevzame njegova rentna bremena.

Omenim naj še, da so železničarji v Hrvatski in Slavoniji priklopljeni „Zemaljski blagajni za podporo bolnih radnikov i za osiguranje proti nezgodama u Zagrebu“ in so zavarovani po določilih kakor vsi ostali delavci. Zato pa še imajo ob prometni nezgodi pravico tožbe v zmislu zakona o jamstvu pri prometnih nezgodah. Isto tako je z železničarji v Vojvodini, ki so tudi bili zavarovani pri nezgodni zavarovalnici v Budimpešti, katera je bila za Ogrsko centralistična in je združevala v sebi tudi bolniško zavarovanje. Za nadaljevanje nezgodnega zavarovanja v Vojvodini se je ustanovil sedaj poseben odsek v ministrstvu v Beogradu.

Končno omenjam o nezgodnem zavarovanju še to, da so se takoj v začetku pojavila stremjenja, urediti nezgodno in bolniško zavarovanje

v Jugoslaviji na centralistični podlagi; centralni zavod s potrebnimi poslovalnicami. Tak načrt je izdelal že minister Korać. Kolikor mi je znano, ta načrt ni ustrezal in se je v zadnjem času v ministrstvu za socialno politiko docela predalal. Objavljen še ni. Glede tega sem zelo skeptičnega mišljenja, ker se bo moral ta načrt pred uzakonjenjem predložiti predstavništvu. Veliko vprašanje pa je, ako bo predstavništvo v doglednem času prišlo do kakih specialnih zakonov. Na drugi strani se mi vidi centralna ureditev socialnega zavarovanja ali tudi le ene panoge tako dolgo nemogoča, dokler naša država ni urejena na enotni podlagi. Skoraj izključeno je, da bi mogel tak centralni zavod uradovati s pridom v državi, katere uprava ni po enotnem sistemu urejena. Zatorej mislim, da bo še precej časa preteklo, predno bomo mogli govoriti o enotno urejenem socialnem zavarovanju v Jugoslaviji. O tem me tem bolj prepričuje dejstvo, da je minister dr. Kukovec ministrskemu svetu predložil zakonski načrt o nezgodnem zavarovanju v Bosni in Hercegovini. Radi precej razvite industrije v Bosni je to bilo gotovo potrebno in še bolj se bo pokazala ta potreba v bližnji bodočnosti, ako se misli na sistematično industrijalizacijo Bosne, da se spravijo na dan njena zemeljska bogastva.

O nezgodnem zavarovanju naj še h koncu omenim, da je naša država vpoštevala veliko važnost te panoge socialnega zavarovanja. Upravni stroški so bili med vojno kriti v tistih 66% prispevkov, ki so bili izrečno za to določeni. Ker pa je poslovanje slonelo na predvojni valuti in so se delavski zaslužki zvišali, se je tudi uprava absolutno zelo podražila, seveda ni zadostoval količnik upravnih stroškov, ker zavod porabi mnogo več. Zatorej je država prevzela obveznost, da plača zavodu primerno subvencijo za vzdrževanje, kakor je to bilo že pred vojno pri sorodni zemaljski blagajni u Zagrebu. Na ta način je omogočeno dobro procvi-tanje tega zavoda in to je velika zasluga naše nove države. Nadaljnjo veliko zaslugo si je pridobila naša država za delavstvo z novelo nezgodnega zavarovanja, ki jo hočem drugič posebej obravnavati.

DR. MANO DEREANI:

BOJ PROSTITUCIJI IN SPOLNIM BOLEZNIM.

(Konec.)

III.

Od ofenzivnih sredstev je zdravljenje spolnih bolezni prvo in najzanesljivejše sredstvo.

Zdravljenje je obenem profilaksa, in to v dvojnem oziru. Zdravljenje odstrani bolezen, zabrani nalezljivost in prenosljivost in skrajša dobo bolezni. Pri zdravljenju dobi vsak bolnik pojasnila glede bolezni, pomena nevarnosti.

Največja zapreka zdravljenja obstoja v težkočah socialno-gospodarske narave. Radi tega, ker te bolezni začetkoma navadno le malo nadlegujejo, postane bolnik brezbrizen za uspešno zdravljenje. Ker zahteva kronični potek dolgega zdravljenja, se pacient naveliča, ne utegne in nima sredstev. Velika ovira zdravljenja je materialna škoda, ki naraste radi zamude časa in oddaljenosti od zdravnika specialista. Ovira in motenje poklica. Predsodki, da so te bolezni sramotne, zavajajo bolnike, da se zdrave po anoncah, mazačih, šarlatanih. Da, posamezen bolnik gre v svojem babjeverstvu in nespameti tako daleč, in to v današnji prosvetljeni dobi, da se hoče iznebiti svoje nadloge s podlim načinom, da prenaša okužbo s spolnim občevanjem na nedolžne. Posledice nezadostnega zdravljenja so pogoste težke recidive in razne notranje težke bolezni v spremstvu kroničnega razvoja bolezni.

Navodila uspešnega zdravljenja: Obligatorično zdravljenje v ambulancah in bolnišnicah, za nepremožne brezplačno. Pacientu je zagotoviti, da ne trpi med zdravljenjem ne materialne, ne moralne škode. Prisilno zdravljenje bolnikov, ki živijo v neugodnih razmerah, ki ne kažejo dovolj resnosti, pri katerih obstoja nevarnost okužbe drugih bolnikov, ki so nevarni radi skupnega dela tovarišem in onih, ki niso zanesljivi glede odgovornosti radi svoje mladosti. Bolnik bi smel zapustiti bolnico, ambulanco le z dovoljenjem zdravnika. Zdravnik naj bi bil primoran dati vsakemu spolno bolnemu pacientu pouk o okužbi, recidivih, nevarnostih za potomce, dati tozadevna tiskana navodila s stvarno važnimi podatki. Za zdravnike naj se izdela poseben regulativ, ki naj obsega bistvene točke o postopanju pri spolnih boleznih. Država mora poskrbeti za zadostno število strokovnjakov in zadostno število primerno urejenih bolnišnic. Vsak venerično bolan človek naj bi bil postavno primoran prijaviti obolenje strokovnim uradom. Uveljaviti je zakonske odredbe glede izvenspolnega okuženja, glede dojk, batic, zdravnikov; predpise glede brivnic, garderob, trikojev v glediščih, glede tvornic, obratov, tobačnih tovarov, pekarij, glažut, kopališč, jedilnega orodja, kupic, skupnih spalnic, oblačilnic, stranišč.

Socialna sredstva: Povzdiga ekonomskega položaja bednih nezakonskih mater, otrok. Boj razkošju, alkoholizmu. Odprava stanovanjske mizerije, prepoved skupnih prenočišč, zakotnih spalnic. Ustanove, delavski uradi, dekliska zavetišča, sirotinski uradi, delavski domovi, najdenišnice. Preosnova poselskega reda, uradno nadzorstvo nezaposlenih, izgon brezposelnih v domovinsko občino. Pospeševanje zgodnje ženitve, odprava kavcije i. t. d.

Pedagogična sredstva: Prosveta in pouk, oboje združeno z lepim vzgledom in pobudo do značajnosti na podlagi etičnih vrlin, so najuspešnejša pedagogična sredstva. V seksualno prosveto spadajo spolna pojasnila v javnosti, doma, v šoli. Pojasnila je treba dati pravočasno in starostni dobi primerno, da ne prihajajo prepozno.

V prosvetnem delu se moramo združiti vsi, da v javnih predavanjih, spisih, brošurah razvijemo obsežno propagando.

Etika kot absolutna dobrina je najplemenitejša činjenica lepe, dobre vzgoje, a le v obrambnem zmislu. Kdor je že zapadel umazanim vplivom, temu prihaja etična vzpodbuda navadno prepozno. Geslo nam bodi splošna moralna povzdiga. Pouk o nevarnostih spolne okužbe in spolnih boleznih naj ostane pripomoček svarilne didaktike. Okrepimo značajnost, vzbudimo samozavest in spolni ponos našega moštva in ženstva. Dekle naj spozna, da ni nobena čast zanj, ako se ji laska gospodič boljše vrste. Hvalisanje, dvorjenje in pretirana galantnost gospodov napram ženstvu sploh ni iskrena spoštljivost do ženstva. Moškemu moramo vcepiti prepričanje, da je zapeljevanje ostudno in zločinsko početje, nevredno poštenega moža; da je ženska čast toliko sveta, kolikor je vredna moška čast, da dekle, žena ni igrača za šalo. Zahtevajmo čistost obeh spolov do poroke. Moškemu naj bo pri vstopu v zakon v ponos, da si upa izbrati družico iz nagnenja, ki se ne prodaja za denar. Spolna samopašnost, neznačajnost in nespodobnost je ravno tako grda lastnost kot splošna nepoštenost in neznačajnost. Etična seksualna vzgoja naj nas vzgaja za čut do odgovornosti in za vzbudo vesti. „Bodočnost je onih, ki ostanejo zvesti lepim načelom.“ (Sved Ribbing.)

Odlično sredstvo za profilakso proti spolnim boleznim, da, absolutno sredstvo je vzgoja mladine do spolne vzdržnosti. Uspeh te vzgoje nikakor ni tako brezupen kot se često poudarja. Abstinenca je gotovo zdravju manj škodljiva kot spolna okužba. Za olajšavo abstinence naj se upošteva: pobuda za znanost, vedo, umetnost, resen poklic, proste igre, šport, telovadba, turistika, skupni izleti, pravilna razdelitev telesnega in dušnega napora, izbira miljeja, odvracanje provokatoričnih dražil, ki vplivajo na fantazijo in po refleksih na seksus. (Sexuelle Abstinenz, VIII. Kongreß, Dresden 1911.)

Predavanja spolno prosvetne vsebine naj se vrše javno, za šolsko mladino takoj po izstopu iz šol, posebno še za uslužbenke in delavska dekleta, ker so te izpostavljene največjim nevarnostim. Tem predavanjem se lahko vplete pouk o splošni higieni, dietetiki, o škodah alkoholizma, o nevarnostih okuženja, o resnosti dela, o vplivu telovadbe na zdravje, o zmernosti v obče. Propagirati je zgodbno ženitev. Statistični podatki naj služijo v agitačne in svarilne namene. Predavanja morajo biti resna, taktna, ozirajoča se na žensko sramežljivost in na rahločutnost mladine. Nasprotno naj se pojasni napačna sramežljivost za bolnike, da se ne izogibljejo zdravljenju. Spolne bolezni kot bolezni niso sramotne, če jim ni vzrok zanikrnost. Brošure s poljudno vsebino bi morale biti, če so namenjene za ljudsko izobrazbo, prej strogo revidirane po strokovnjakih. Kazalo bi ustanoviti poučno-umetniški svet. Zavzeti moramo odločno stališče proti pornografično erotičnim momentom v umetnosti, literaturi, čtivu, časopisju, gledališču. Menim, da je pravilno

to, kar izraža geslo: „Naturalia non sunt turpia.“ Naravna in umetniško izražana nagost ni nemoralna, a gledati treba na genre, situacijo in opazovalca. Nevro- in psihopatične narave pridejo itak izven kalkula.

Seksualna pedagogika. Od dosedanje naše pedagogike je menil znanó le toliko, da je ta beseda abstrakten, učen, bobneč pojem, v izvajanju nisem videl še nobenih uspehov ali sadov ne kot otrok, ne kot učenec in ne pozneje kot oče. Tu ni umestno, da bi se podajal v kritično razpravo o vzgoji, omejim se na nekaj opazk. Uredimo si vzgojo in pouk tako, da dobimo za navadno življenje priprosto, pa močno obleko za vsak dan, za delavnik; lepe čednosti naj si pripenja vsak na svojo praznično obleko kot šopek cvetic. Tako postanemo zdravi in čedni. Naš ponosni Triglav je v simboličnem zmislu krasen motiv, a vsakdanje življenje na Triglavu bi postalo nestrpno. Junaštvo, trajna čistost, askeza so posamezni heroični pojmi; za življenje, za narod v splošnem pomenijo sterilnost.

Dosedaj se je pri vzgoji in pouku premalo uvaževal spolni moment. Šola se mora reformirati v vzgojno šolo, vzgoji pa moramo pridejati seksualno vzgojo. Brezbrižnost doma in šole za ta predmet ne sme dalje obstojati. Gotova pojasnila lahko dobe že 12—14 letni, da ne pridejo prepozno. Pri različnih predmetih je sto priložnosti, dajati kratka pojasnila. Ne smemo se ogibati v govoru in čtivu besedam iz verouka, jezikoslovja, leposlovja in naravoslovja, ki so potrebne za razumevanje. Besede: rojstvo, stvarjenje, porod, spočetje, čistost, prešeštvo, sodomija, zakonolomstvo itd. moramo pojasniti. Govoriti o tem pa moramo jasno, ne prikrito, nerazločno. Izločiti je iz vsakega spolnega pouka in mladinskih prosvetnih predavanj pojasnevanja spolnega združenja in anatomske in fiziološke detajlov. Navedel sem tu le nekaj splošnih stavkov z zdravniškega stališča, podrobna razmotrivanja sodijo pred odseke pedagogov po poklicu.

Seksualna dietetika nam kaže škode nezdravega spolnega uživanja in nam daje na podlagi splošnih higienskih predpisov nasvete. Njena naloga je izločevati nezdrave hranilne snovi iz hrane, alkohol, živčna dražila, dajati glede obleke, snage navodila. Priporočljive knjižice dietetične smeri so znanstvene: Ribbing, Forel, Bloch, Mann; poljudne: Lauretius, Bernhardt, Retau, Damm. Te zadnje v marsičem pretiravajo in s tem begajo pojmovanje. (Sexualpedagogik, Mannheim 1907.)

Seksualna zakonodaja. Zakonodaja je stroka pravnikov, nas zdravnikov se tiče kot državljanov le v gotovih vprašanjih kot strokovnjakov. Paragrafi niso naša močna stena, zanimamo se zanje kot stan le v toliko, da odstranjujemo nedostatke in vse ono, kar po našem mnenju ni pravilno; da zahtevamo revizijo in reformo, deloma dopolnitev, deloma odstranitev. V sodno-zdravniških in socialno-zdravniških vprašanjih moramo vsekakor zahtevati, da nas v bodoče pritegnejo k zakonodaji in upravi. Glede seksualnih vprašanj moramo poudarjati vedno na novo, kako važna da so in tako buditi vest javnosti in zakonodajalcu. V

naslednjih stavkih načenjam nekatera vprašanja in beležim gotove pripombe. (Po virih pf. dr. Fingera in Fridr. Frey-Enketeja, Wien 1908.)

Taka vprašanja bi bila:

So li dosedanje zakonske določbe zadostne? Ali naj se razširijo, dopolnijo, nadomeste, poostre?

Ali naj bodo zakonska določila splošna, ali veljavna za posebno vrsto ljudi, le za one, ki se udajajo prostituciji?

Ali naj priporočamo obrtne, zdravstveno-policijske odredbe s kazensko sankcijo za gotove obrate, podjetja, stanove?

Razmerje zakonodaje do prostitucije je nejasno? Kako dobiti izhod?

Kako naj se izvrši omejitev osebne prostosti spolno okuženih ljudi v javnosti, ali celo v rodbini?

Kake dolžnosti in kake pravice je prisojati zdravniku pri infekcijskih boleznih, izrečno pri spolnih?

Kako naj izvedemo prisilno zdravljenje, prisilno prijavo, prisilno izsleditev spolnih bolnikov?

Doslej nismo na jasnem, kaj zakon dovoljuje, oziroma zabranjuje glede nezakonskega spolnega življenja, kaj je dovoljeno, kaj prepovedano in kaj ne?

Nismo na jasnem, kaj bi bilo prištevati tajni prostituciji in kaj ne?

Kako zapreti dotoke tajni prostituciji, v kolikor bi bila kaznjiva?

Jasna instrukcija proti tajni prostituciji! —

Navajam nekaj predlogov pravnikov in zdravnikov, ki bi se dali razpravljati, odnosno uporabiti v zakonodaji:

Za spolno okuženje naj veljajo vsaj isti predpisi kot za nalezljive bolezni.

Vprašanje zdravniške službene tajnosti naj se revidira, ker spominja danes nekako na spovednico. V mnogih primerih je itak zelo problematična in ni niti moralna. Ta molčečnost je v življenju in praksi deloma zastarela. Vsaj je vendar vsako zdravniško izpričevalo, vsaka javna diagnoza, parere za zavarovalne družbe le kršenje zdravniške strokovne tajnosti.

Zahteva po zdravniškem izpričevalu o zdravju, na podlagi katerega šele bi bil dovoljen vstop v zakon, je postala aktualna. Zakon je vsaj tako važna socialna naprava, kot so to primeroma javne službe, šola, vojaščina, za katere zahteva uprava zdravniško preiskavo in izpričevala. Nasprotno pa bi bila taka naredba težko izvedljiva in silno kočljivo vprašanje za zdravnika. Glede koristi v socialnem zmislu pa zelo dvomljiva, kar se sicer dá za dosego poroke uvesti in zahtevati izpričevalo, ne dá pa se to uvesti za sedaj glede nelegitimnih spolnih druženj in bi se potem še bolj množili slučaji proste ljubezni in divjih zakonov.

Obvezna naj bi bila naznanitev spolnobilnih renitentov oblastim, kakor naj bi bila obvezna zdravniška preiskava in zdravljenje.

Za vse nezaposlene pod 24. letom bi se morali voditi natančni uradni zapiski. Uvede naj se nadzorovanje vseh zanemarjenih mladoletnih po

šolskih ali sirotinskih svetih in se naj odredi prisilna oddaja otrok od zanikrnih staršev proč v državna oskrbovališča. (Deloma že uvedeno.)

Prepoved izkoriščanja ženske lepote v špekulativne svrhe v gotovih podjetjih, obratih, uradih.

Starostna obvarovalna doba deklet naj se raztegne do 18. leta, poroče se lahko prej.

Reforma varuštva in skrbstva sirot; varuh prevzemi dolžnosti tudi v zmislu moralne vzgoje, ne le v gmotnem kot dosedaj.

Reforma dedne pravice. Pri nezakonskem otroku naj se vpošteva stan očeta, ne matere kot doslej.

Nezakonska mati in otrok morata postati in ostati družabno in meščansko ravnopravna, morata dobiti prost dostop do vseh služb, ako ni drugih zadržkov.

Kazenske odredbe spolnih deliktov naj bi se formulirale s. prisego zdravnikov.

Kazensko postopanje ostane le zadnje sredstvo, prej naj se skuša z lepim ravnanjem doseči zahtevano.

V konkretnih primerih, proti renitentom naj stopijo stroge jasne odredbe v veljavo; saj učinkuje zakon na pametnega, dostojnega človeka vzgojevalno, ne kazensko. —

Spolno vprašanje je tako staro kot človeški rod, pojmuje in rešuje ga vsak človek, vsak rod, vsaka doba po svoje.

Proučavajmo in spoznavajmo ga dalje in se pri izberi zdravega jedra izogibajmo trmaštih, subjektivnih domnev.

Ključ za zdravo rešitev iščimo v opazovanju in spoznavanju prirode, te bogate zakladnice vesoljnega življenja.

I. S. MACHAR:

CIVIS ROMANUS.

(Poslovenil V. M. Zalar.)

Kjer bela cesta se navkreber suče,
se pinij gaj očesu razodene;
leži prah v igličastem črnem drevju
kot siva plast, leži v steblovju trave,
ki se ob cesti vsa uvela krči.
Daleč se vidi. Pod neba sinjino
mogočno v širno daljo razprostrto
so polja, gaji, vile in vrtovi,
grebenaste gore stojé na levi,
na desni Rim kot sen belí v meglah.
Pod drevjem senčnatim je zleknjen človek.
Brezbrižno skoz oči priprte gleda
v pokrajino, v modrikasto daljavo.

Nosilnic dvoje se po cesti giblje,
kot leno plavale bi na ramenih
nosilcev, leskljih črnih Afričanov.
In pred nosilnicima čreda sužnjev.
In za nosilnicima trop klientov.
In starca dva, zastore odgrnivša,
brunetne glave sklanjata iz nosilnic
z nosovi orljimi, obritim licem,
očmi, ki vajene so ukazovati,
in grški govorita.

Z mirnim okom
je ta sprevod preletel mož ležeči
in zehnil.

Mimo so . . . Tišina žgoča.
Zrak v žaru je drhtel in kot sekljali
so ga cikad glasovi . . .

Voz drdranje
se je začulo v dalji . . . Zmerom bliže . . .
Peljali so se mimo . . . Sirski kupci
so ob vozovih šli. Njih dolge halje
so bile v prah, v laseh so imeli črnih
poveznjene po strani svoje kape,
z rokami so pri govoru mahali.
In v senci gaja se je človek dvignil
in malomarno vzdiknil kot veleval
bi iz dolgočasja: Državljan sem rimski,
možje iz Sirije, podpore rabim!

Eden teh kupcev mu je vrgel novec.
A rimski državljani se ni okrenil,
ker novec pal je par korakov stran.
Prevalil se je le, zagledal v daljo,
v to sladko leno perspektivo dalje.

PREGLED.

POLITIKA.

K volitvam v Sloveniji. Slovenski narod je stal do vojne skoro kompaktno v

vrstah SLS. Če pogledamo zadnje volitve v avstrijski državni zbor, ki so se vršile l. 1911., tedaj se nam pokaže na ozemlju sedanje Slovenije približno tale slika grupacije našega naroda po političnih strankah:

Volilni okraj (po sedanji razdelitvi)	Oddanih glasov	SLS	NNS in ostali, takozv. samostojni napr. kandidati	JSDS	Nemške stranke
Ljubljana	5.600	1.640	2.650	730	580
Kranjska	67.200	44.900	14.600	5.100	2.600
Štajerska	56.600	32.900	8.300	4.500	10.900
Skupaj	129.400	79.440	25.550	10.330	14.080

Torej na vsej črti ogromna premoč SLS. To je bilo pa tudi razumljivo, saj ji je dal dr. A. Mahnič tako močno filozofsko podlago, dr. J. E. Krek pa tako trdno gospodarsko in kulturno organizacijo ter zares ljudski in socialni delavni program, da je brez vsake težave odbijala breznačelni liberalizem, ki je živel še v umirajoči „Narodno-napredni stranki“ in njenih „samostojnih“ kandidatih po kmetih. Skoro brez-pomembna je bila tudi socialna demokracija, ki je ostala s svojimi gesli iz modernih industrijskih vlemest masi našega agrarnega naroda popolnoma tuja.

Da pride po vojni do velikih izprememb, je bilo vsakomur jasno. Vojna je zrevolucionirala ves svet in tudi naš narod, ki je močno trpel v petletnem svetovnem klanju, se ni mogel zapreti pred temi

vplivi. Poleg tega je absolutna nadvlast SLS speljala to stranko v zadnjih letih pred vojno, zlasti pa še med vojno na zelo nemoralna pota, tako da je bila velika reakcija neizogibna. Pojavilo se je tudi več novih strank, ki so skušale kovati iz vseobče nevolje, nereda, korupcije in politične kratkovidnosti vladajočih strank svoj politični kapital. Vseposod je vladalo nezadovoljstvo, neorientiranost, nepoučenost, stare in nove politične stranke so pa metale med zbegano in zrevolucionirano ljudstvo vedno nova in vedno radikalnejša gesla, ki so zadobivala zadnje čase na vseh straneh že obliko čiste in gole demagogije. Iz tega nemoralnega boja za politično moč so izšle posamezne stranke z naslednjimi uspehi:

Volilni okraj	Oddanih glasov	SLS	SKS	JSDS	KSJ	JDS	NSS	Druge stranke
Ljubljana	8.810	1.760	—	1.160	1.500	3.200	1.190	—
Kranjska	67.300	28.300	15.700	7.100	9.100	4.500	2.600	—
Štajerska	82.100	28.900	17.300	21.300	5.700	4.500	2.400	2.000
Skupaj	158.210	58.960	33.000	29.560	16.300	12.200	6.190	2.000

Če torej primerjamo volitve iz l. 1911, in pa letošnje, se nam pokaže naslednja

izprememba v politični grupaciji našega naroda (v odstotkih):

Volivno okrožje	Oddanih glasov		SLS		SKS		JSDS		KSJ		JDS		NNS		Druge stranke	
	1911	1920	1911	1920	1911	1920	1911	1920	1911	1920	1911	1920	1911	1920	1911	1920
Ljubljana	5.600	8.810	29	20	—	—	13	13	—	17	47	36	—	14	11	—
Kranjska	67.200	67.300	67	42	—	28	7	10	—	14	22	7	—	4	4	—
Štajerska	56.600	82.100	58	35	—	21	8	26	—	7	15	6	—	3	19	2
Skupaj	129.400	158.210	61	37	—	21	8	19	—	10	20	8	—	4	11	1

Največ sta izgubili torej SLS (več kot tretjino glasov) in JDS (skoro dve tretjini glasov), kar pa zanjo ne pomenja take izgube, če računamo, da pojde v mnogem roku v roki z njo SKS. Pridobile so pa na vsej črti socialistične stranke, ki so odnesle iz volivnega boja skupno 52.000 glasov (l. 1911. le 10.300) ali 33% vseh oddanih glasov (l. 1911. le 8%).

Kdor pozna socialno strukturo našega naroda, gotovo ne bo trdil, da je to verna in pravilna slika politične in socialne grupacije slovenskega ljudstva, temveč le trenutni izraz revolucionarne dobe in uspeh volilnih gesel, ki so v takih dobah vedno uspešna. Zlasti nenaravne so številke, ki sta jih dosegli JSDS in KSJ. Industrijskega delavstva je pri nas kakih 15% vsega prebivalstva, in še to je razcepljeno na štiri stranke. Res je, da je glasovala pretežna večina tega za KSJ, a podrobni volilni rezultati nam kažejo, da izvira velik del komunističnih glasov tudi iz kmetijskega ljudstva, dočim je dobila JSDS skoro vse svoje glasove po izrazito kmetijskih občinah. To je pa popolnoma nenaravno, kajti JSDS je vsaj po svojem programu proti zasebni lastnini, dočim je kmetstvo bilo, je in bo vedno najizrazitejši nositelj načela zasebne lastnine. JSDS visi izmed vseh strank danes najbolj v zraku, kajti po svojem programu hoče biti revolucionarna, njena taktika je pa skrajno oportunistična in revizionistična, zastopati hoče industrijski proletarijat, volilo jo je pa le kmetstvo. Tako stanje je za stalno nevzdržljivo in odločiti

se bo morala na levo ali na desno. Gola gospodarska organizacija ne vzdrži politične stranke, saj izkazujejo n. pr. skoro vse kranjske občine, kjer deluje socialistična konsumna zadruga, veliko komunistično premoč. Trajno življensko silo dajejo tudi političnim strankam le globoka načela, iz njih izvirajoči program ter po programu začrtana taktika. Taka nesoglasja, v kakršnih živi sedaj JSDS, so mogoča le trenutno, v splošni zmedenosti in neorientiranosti, a v normalnih razmerah so nevzdržljiva: zato je življenske važnosti zanjo, da likvidira dosedanje politiko osebnih ambicij, programatične nejasnosti in taktičnih nedoslednosti. Ali hoče ostati ozka stanovska stranka industrijskega proletariata na ortodoksnih prvotnih marksističnih načelih, tedaj je njena združitev s KSJ prej ali slej neizogibna in opustiti mora svojo kmetijsko organizacijo, ker ji na teh načelih nima ničesar nuditi, ali se mora pa tudi programatično izpremeniti v slojno (razredno) stranko, to je, nasloniti se mora na ves slovenski proletarijat, na malega slovenskega človeka, in si še le ustvariti program, ki bo koreninil v naši zemlji in v našem agrarnem ljudstvu. V tem primeru mora temeljito obračunati z dosedanje preteklostjo in se tudi programatično jasno izreči. Kakor so razmere danes, na prvo možnost ni upati, za drugo pot ji pa manjkajo sedaj še vsi predpogoji; kajti zanemarjala je resno kulturno delo in programatično razglabljanje. Dokler je živela le kot frakcija velike avstrijske socialno

demokratske stranke, je šlo za silo tudi brez tega, sedaj pa, ko je prisiljena živeti lastno življenje, je postalo zanjo to usodno življenjsko vprašanje: kajti od samih gesel se pri našem treznem, realno mislečem in politično že precej izžolanem narodu ne bo dalo dolgo živeti. Posebno usodno postane to vprašanje še po občinskih volitvah. Po izidu državnoborskih volitev sodeč, utegne dobiti JSDS kakih 500 občinskih odbornikov in morda blizu 100 županov. Po kakšnem pravcu in po kakih načelih naj vodijo ti možje občinsko gospodarstvo in komunalno politiko? Pri praktičnem delu v naši kmetijski občini morajo bankrotirati vsa volilna gesla in tedaj se bodo bridko maščevale napake, ki jih je zagrešila stranka sama nad seboj.

Izmed vseh političnih strank, ki so se udeležile zadnjih volitev, je izšla kot zmagovalka morda edino — SLS, čeprav je izgubila skoro polovico svojih pristašev; kajti ona je po svojih gospodarsko socialnih načelih in po svojem programu zasidrana v naši zemlji in v našem ljudstvu. Rešila je še vedno relativno večino in ta večina je trdna, zelo trdna, ker ve, kaj hoče in kam hoče. Vse druge stranke vise še v zraku, zato o kaki jasni politični grupaciji našega naroda za sedaj še ne more biti nobenega govora. Ta se izvrši še le tedaj, ko se povrnemo v normalne in urejene razmere. Takrat bo pa izbiralo naše realno in trezno misleče ljudstvo stranke po njihovih delih, načelih in programih in ne več po volilnih geslih.

Fran Erjavce.

Epilog.

Zgodilo se je, kar smo vsi vedeli, da se zgodi: Italija je izvedla londonski pakt! Toda nad prizori, ki so se odigravali ob tej priliki med tako imenovanim slovenskim delom jugoslovanskega naroda, je obstrmel malokdo. In vendar so ti prizori glavni, ker so sedanost in — žal — morda prihodnost, londonski pakt pa je preteklost, kakor Wilson, cesar Viljem in še marsikaj drugega.

Ce bi hotel dati človek primeren okvir tej tragikomediji, bi moral začeti tam daleč, daleč — a to spada že v epiko in navduševalne bankete in je cela komedija v bistvu vendarle novejšega datuma. Predno

je šla namreč mirovna delegacija v Pariz, je že vedel povedati ta več, ta manj; kako je bil Pašić proti temu, da bi priznale velesile Jugoslavijo že pred koncem vojne, kako je odstavljaj srbske poslanike, ki so blagovolili biti v tem nekoliko drugačnega mnenja, kaki spori so bili med Pašićem in Jugoslovani, odborom i. t. d. Navzlic temu: pa je bil imenovan Pašić za predsednika mirovne delegacije in predsednik jugoslovanskega odbora dr. Trumbić za zunanjega ministra. Človek s povprečnimi možgani si je mislil: Ali bodo Pašiću po tem, kar se govori, naši kraji to, kar so Slovenci? Zakaj so torej imenovali Pašića, ki je poleg tega še sprt z dr. Trumbićem? To so bila seveda vprašanja, ki si jih je stavil navaden človek! Toda mi smo imeli ob tistem času tudi tako zvana slovenska ministra, in njiju naloga je bila, da stvar razložita slovenski javnosti, če nista hotela že od vsega začetka zastrupljati javnega mnenja. In vendar je bila samo alternativa: Ali slovenska ministra ničesar ne pomenita v ministrskem svetu, ali pa je politično v korist celote, — nerad napišem te besede — da se žrtvujejo slovenski kraji, da ne pridemo v konflikt z ententno in spravimo s tem v nevarnost še ostalo ter da si pridobimo priznanje velesil. Zato je prišel v poštev Pašić, ker je bil najbolj znana osebnost pri velesilah. Kako je bilo s tem, nismo nikdar slišali, zato pa so nas že bolela ušesa od večnega »Mi smo troje in eno«, dokler niso padle besede: »Kaj nas briga Albanija, mi hočemo Koroško«. Kako naj bi bila imela delegacija zaslombo vsega jugoslovanskega naroda, ki mu ni ničesar povedala in ji že od začetka ni zaupal, mi ni jasno in mi ne bo nikdar. In vendar je bila ta zaslomba prvi pogoj vsega.

Kako je šlo potem, ve vsak, komunički so bili na las podobni nekdanjim avstrijskim iz bojov v Galiciji: Pridobivamo na terenu, se na novo grupiramo, napade odbijamo i.t.d. Koliko so bili pogoji v času dveh let bolj ugodni, za sklep miru nego danes, se ne da reči natanko, gotovo pa je, da smo imeli vedno pripravljene črne zastave in rompom-pom-govore. Delegacija ni vprašala: Ali naj zdaj sklenem mir, a narod tudi ni nikdar ukazal: Zdaj ga skleni. Tako je šlo vse do poraza na Ko-

roškem. Bojim se staviti čisto jasno vprašanje: Kdo med nami je upal v teku teh dveh let, da bomo dobili mnogo več, nego smo? Bila je pač usoda, ki je z neizprosno silo gnala k tragediji, če se ne ni bila v zadnjem trenutku izpremenila vsa stvar v gabno tragikomedijo.

Po izgubljenem koroškem plebiscitu se je začela namreč glasiti tista „Be? reši, kar je moč“, in vsakdo je vedel, da bomo izgubili vsak dan več. Čim preje podpišemo, tem bolje, kajti lahko bi se bilo zgodilo, da ne bi bilo sploh — ničesar podpisati. In tukaj se začne. Ali pojdemo, ali ne. Vendar ve vsak, da pojdemo v Italijo. In ne gre samo eden, gredo trije, da se posvetujejo, in vsi vemo, da ne bo posvetovanj, ampak italijanski diktat. Čivka se, da pride mogoče do vojne: gospodje delegati pa gredo v Italijo s soprogami, kakor bi šli na kak izlet. In prvi komunike s „posvetovanj“ nam je povedal, kam so šle gospe soproge delegatov na izlet z grofico Sforzovo... V tem operetnem štilu je šlo dalje, dokler ni prišlo poročilo o „sporazumu“ in njegovih določbah.

Glavno: Ne in ne! Izdani, prodani, oprodani! Vmes čisto potihlo: Tako daleč nas je pripeljal separatizem, to je uspeh centralizma! Par ljudi se zbere: Hoooooruk, dvajset, petdeset jih je: hajdi po ulicah razgrajati, doli z vladjo, pred dve, tri kavarnice — konec! In vendar: Kdo je pričakoval drugačen rezultat „pogajanj“? Nato: Trumbičev ekspozé je naredil globok vtis, ne ve se, kaj bo z ratifikacijo, naš minister je ostro protestiral, nasprotni je pobegnil i.t.d. Vsi pa vedo: Ratifikacija se mora ravno tako nujno izvršiti kot podpis! V tem direndaju pove nekdo: Ali ratificirati ali mobilizirati!! Takrat pa se začne tisto sramotno, kar imenujejo Francozi „batterie de retraite“ v takem tempu, da se je bati, da se hipoma izpremene vzkliki protestantov „Doli z Italijo“, v „Doli z vjasko“! Za nameček pride še poziv „Narodnega sveta“ na slovenska ministra, naj odstopita!

Tu nastopi vprašanje, ki ni nič manj važno nego naše meje: Ali smo sploh narod in kakšen? Kajti pojem narodnosti ne leži vendar na ozemlju, ki na njem prebiva kak narod, ampak v etičnosti dotič-

nega naroda in ta etičnost ima kot prvi postulat požrtvovalnost posameznika za celoto, s katero je duševno nerazdružno zvezan. Ta zavest duševne skupnosti pa je pri pravem narodu tako trdna, da si ni mogoče prav misliti, da bi se izpreminjala od dne do dne in se razbila ob — trenutnem strahu! Ali si upa kdo med nami brez sramu izreči besedo: Irska!? In kadar gre narodu za njegove najvišje dobrine, se tudi ne da misliti, da bi mogel brezsrčno nezmislno razgrajati po cestah ali verižniško misliti, kako materialno korist bi lahko našel v tem za svojo efemerno politično grupo. Tirolci niso demonstrirali niti proti socialistom niti proti krščanskim socialcem! In kaj naj sledi iz besed govornika, ki je rekel, če ne rešimo zasedenega ozemlja v petih letih, ne bo sploh več — ničesar reševati? Pet let torej zadostuje, da se razje slovenska narodna psiha? In slovenska psiha je tako močna, da je podlegla na Koroškem za gospodarski centrum? To so vprašanja, ki se vsiljujejo človeku po dveh letih našega osvobođenja, ko smo videli, da nam ne daje naša toli hvalisana kultura niti ofenzivne niti defenzivne narodne sile. Našemu narodu manjka tista notranja Arhimedova točka, ki je bistvo prave kulture in brez katere narod ni narod. Mogoče je vzrok temu tudi to, da je bil od trenutka, ko je začel pol zavedno, pol nezavedno nastopati kot narod, prisiljen uporabljati vse svoje sile za svoj politični obstanek in mu ni preostajalo časa, da bi bil pogledal sam vase. Bodi temu kakor že, gotovo je, da pretresa danes naš narod poleg krize, ki gre po vsem svetu, še krizo iskanja samega sebe. Upajmo, da se najde in da ne bo več prirejal prizorov, ki so mu samemu v žalost in tužini v posmeh.

Joso Jurkovič.

GOSPODARSTVO.

Monopolizacija narodnega gospodarstva. Koncentracija kapitala čudovito raste. Ponekod so nastala velika podjetja, ki so nekako monopolizirala svoje stroke, drugod so se pa zopet zvezala istovrstna podjetja vse države, iz katerih so nastala tudi že internacionalna združenja, ki imajo namen monopolizirati gotovo produkcijsko panogo. To razvojno tendenco opazamo

v deželah zmagovalcev, kakor tudi v deželah premagancev. Vidimo jo v Nemčiji, na Angleškem, v Češkoslovaški in drugod. V Češkoslovaški se razvija posebno hitro trustacija kovinarske industrije. Francoski industrijalec Schneider - Creuzot skuša združiti v velik koncern vsa češka podjetja, pri katerih je udeležen. So to največja podjetja, kakor Škoda, Ruston, Ringhofer, Bromovsky i.t.d. Nastaja tudi že velik evropejski jekleni trust, sličen ameriškemu, omejen sicer še na Francijo in Čehoslovaško, ki se pa razširi kmalu tudi na druge dežele.

Poleg tega lahko opazimo internacionalne organizacije kapitala, ki se raztezajo čez celo vrsto dežel. Tako je skoraj vsa petrolejska produkcija v rokah dveh velikih trustov: Standard Oil Co. in Royal-Dutch-Shellove skupine. Ti dve družbi diktirata svetovno ceno petroleja in vseh njegovih produktov. Stopnjevanje tendence po tvoritvi kartelov in trustov, deloma na nacionalni, deloma na internacionalni podlagi, je faktor povojnega gospodarskega razvoja. Te razvojne tendence podpira predvsem bančna koncentracija. Celo v Angliji je sedaj bančni razvoj dosegel onega v Nemčiji. Pred kratkim je nastala v Manchesteru s fuzijo večih manjših bank velebanka, ki ima približno 100 milijard jugoslovanskih kron depozitov. Ravno tako se družijo tudi v drugih državah konstantno manjše banke. Radi industrijske koncentracije male lokalne banke po valutni devalvaciji ne morejo več kriti kreditnih industrijskih potreb in podleajo zato konkurenci velebank.

V preteklih dveh letih so napravile banke velikanske dobičke. Kapitalne investicije, obrestne kupčije, provizije, efekti, devize, vse je vir dohodkov in bogastva. Celo meščanski listi pišejo o „grozeči visoki konjunkturi“ bank. Radi razširjenja trgovine in kupčije so zvišale vse banke svoj akcijski kapital, nekatere celo večkrat v letu. Pri češkoslovaškem bančnem uradu v Pragi je bilo vloženih preteklo leto nič manj nego 15 prošelj za bančne koncesije. Živnostenska banka, najboljša opora češke buržoazije, se je razvila od prevrata sem iz provincialne institucije do ene najmočnejših evropskih bank. Obvlada velik del čehoslovaških industrijskih

podjetij, v Živnostenski banki se bratsko družita nemški in češki kapital. Živnostenska banka je meščanska internacionala češkoslovaške države. Iz letnih bančnih poročil se razvidi, v koliko obratih gospodari vsaka banka s tem, da je investirala svoj kapital in koliko obratov je radi tega odvisnih od posameznih bank. Ta odvisnost pa ni začasna, temveč ostane trajna. Dočim so najemala preje industrijska podjetja bančne kredite in jih v gotovem času vračala, ostane odslej podjetje stalno navezano na banko, ker je ta kreditirala del stalnega kapitala.

Celo srednje banke imajo zveze z najrazličnejšimi podjetji po vseh deželah in čuditi se moramo tesni internacionalni združitvi kapitala. Tako ima na primer Curiška elektrobanka elektrarna podjetja v Italiji, Španiji, Portugalu, Nemčiji, Švici, Rusiji, Romuniji, Franciji, Poljski in na Balkanu. Internacionalna bank naj zadobi svoje organizatorično lice v internacionalni bančni združitvi, katero propagirajo v Ameriki bankirji. Ameriške banke so že razpravljale s svojimi evropskimi sestrami o internacionalni trgovski zbornici in obenem streme za ustanovitvijo evropsko-ameriškega bančnega koncerna.

Uresničila se je Marxova genijalna domneva: „Čim večja so razdejanja, tem večje denarne kapitalije mora imeti na razpolago industrialni kapitalist, da obvlada izravnavo.“ (Po „Kampfu“.)

St. Likar.

LITERATURA.

N. Machiavelli: **Vladar.** V Ljubljani 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. Prevedel in napisal uvod Abditus. — V pričujočem prevodu smo dobili knjigo, v kateri so se obravnavala vprašanja državnega življenja prvič realistično. Machiavelli se je prvi že močno približal jedru življenja družb in držav. V IX. poglavju „O meščanski vladavini pravi: ... „V vsaki državi je najti dve raznoliki volji, ki temeljita v tem, da ljudstvo noče biti vladano in tlačeno od velikašev; nasprotno pa le ti streme po tem, da ljudstvo dobe podse. Iz teh dveh želj se razvija tole troje: ali samodržstvo, ali svoboda ali pa razbrzdana brezpravnost.“ Državne oblike so torej rezultat boja socialnih elemen-

tov velikašev, ljudstva in vladarja. Machiavelli je ugotovil dejstvo: Državna oblika in vsebina vladanja je rezultat boja dveh socialnih skupin, ki ju vodi nasprotujoče si hrepenenje: Eni hočejo vladati, drugi biti prosti. Ugotovil je dejstvo, ni pa še slutil zakona, večjega socialnega zakona v dejstvu. Zato se zdi moralnim ljudem njegova knjiga nemoralna, ker brezobzirno našteva, kakšen naj bi vladar bil, da bo spoštovan, priljubljen in srečen. Če bi bil mogel Machiavelli opreti svoje teze na zakonitost razvoja v socialnem svetu, tedaj bi ne bili tako blatili njegovega „Vladarja“ in Machiavelli bi ne bil stvarnik pojma za vse kar smatra ljudska povprečnost vredno zaničevanja in prepiranja. Machiavellijev „Vladar“ je na videz kakor pouk vseh umazanosti v politiki, v resnici pa je le suho naštevanje dejstev. Machiavelliju stoletja niso bila pravična, še le Gomplowicz in pristaši njegove sociološke državne ideje so ga mogli pošteno in z razumevanjem oceniti. Gomplowicz ga imenuje novodobnega Aristotela v politiki. In res „Vladar“ zasluži, da ga berejo, kajti pove na preprost in razumljiv način isto, kar pripoveduje moderni sociolog Ratzenhofer v svojih treh folijantih „O bistvu in namenu politike“ na duhomoren način. Naj bi se klasik realistične politike kot vede in umetnosti pridno prebiral, da bi ne bil prevajalcev velik trud in tudi stroški založništva zaman. Vsakomur prinese prebiranje bogato spoznanje o političnem pehanju.

R.

Nove knjige. Izšle so naslednje nove knjige:

Breznik, dr. A.: Slovenski pravopis. V Ljubljani 1920. Založila Jugoslovanska knjigarna. 104 str., 12 K.

Cankar, Izidor: Obiski. Nova knjižnica 5. 1920. Založila in izdala Nova založba v Ljubljani, 176 str. Broš. 40 K, vez. 60 K.

Čehov, Ant. P.: Sosedje in druge novele. Poslovenil Fran Pogačnik. V Ljubljani, 1920. Založila Tiskovna zadruga, 164 str., 12 K.

Finžgar, F. S.: Divji lovec. Narodni igrokaz s petjem v štirih dejanjih. V Ljubljani, 1920. Založila Jugoslovanska knjigarna, 86 str., 10 K.

Gangl, Engelbert: Dolina solz Tri enodejanke. Ljubljana 1920. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. 149 str. Broš. 16 K, vez. 18 K.

Gregorčičeva, Marica: Otroški oder. Igrice za mladino otroških vrtcev in ljudskih šol. Drugi, predelani natis. Izdala, založila in natisnila Učiteljska tiskarna, 114 str., 6 K.

Glaser, Janko: Slovenska narodna lirika. V Ljubljani, 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna, 140 str. Broš. 25 K, vez. 30 K.

Jaklič, Franc: Ljudske povesti. Slovenska knjižnica I. 1919. Založila in izdala Nova založba v Ljubljani. 152 str. Broš. 16 K.

Levstik, Fran: Izbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flere. Z risbami okrasil Ant. Koželj. V Ljubljani, 1920. Izdala in natisnila Učiteljska tiskarna. 220 str. Broš. 48 K, vez. 54 K.

Machiavelli, Niccolo: Vladar. Prevedel in uvod napisal Abditus. V Ljubljani, 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna, 130 str. Broš. 20 K, vez. 30 K.

Lovro Tepina: Podkovstvo. Poduk kovačem in konjerejcem. V Ljubljani 1920. Založila Jugoslovanska knjigarna, 135 str. Cena 45 K.

Zmaj, Čika Jova: Kalamandarija. Za našo deco poslovenil Alojz Gradnik. V Ljubljani, 1921. Izdala Tiskovna zadruga, 70 str., 16 K.

Eucken, Rudolf: Der Sozialismus und seine Lebensgestaltung. Leipzig 1920. Druck und Verlag von Ph. Reclam jun. 153. str.

I. T.: Srbska početnica. V Ljubljani, 1920. Založila Jugoslovanska knjigarna, 69 str., 12 K.

REVIJE.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. II. letnik, 1920. Izdaja „Matica Slovenska“. — Pravkar zaključeni drugi letnik te strogo znanstvene revije obsega naslednje razprave: Weber Fr.: O fenomenologiji jezika; — Kidrič: Prispevki in opombe k reformaciji na Slovenskem (I. Ivan Ungnad v prognanstvu); — Ramovš Fr.: Sorodstvo staroindijskega sāmā „Halbjahr“; — Dolenc Metod: Prav-

ni izrazi v prevodih vinogorskega zakona; — Kos Milko: Srbski Brankovići in goriški grofje; — Lj. Hauptman: † Anton Kaspret; — Lj. Hauptman: Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi; — Kidrič Fr.: Trobarji na Raščici. Med malimi vestmi in ocenami prinaša revija kratka jezikoslovna, knjižna in zgodovinska poročila Ramovševa, Kidričeva, Prijatljeva, Kosova, Hauptmanova in Koštialova. Zadnjemu zvezku sta pridejani tudi Šlebingerjeva in Kosova bibliografija slovstvene, slovenske in občne zgodovine za l. 1919. Žal, da ta potrebna in strogo znanstvena revija s prihodnjim letom ne bo več izhajala. —ec.

Jugoslavenska Obnova-Njiva. God. IV. (1920), štev. 1—40. Zagreb—Beograd. — To je lepa revija, ki izhaja vsak teden in prinaša aktualne komentarje k perečim dnevnim dogodkom in vprašanjem. V navedenih številkah je objavila med drugimi naslednje članke in razprave, pisane deloma v latinici, deloma v cirilici: V. Kralj: Nesavremenost crkvene prakcije; — S. Stefanović: Kult slobode i kultura rada; — L. Mihajlović: Naša diplomacija; — K. Kumanudi: Masaryk; — A. Belić: O našem nacionalizmu; — L. Mihajlović: Naši konzulati; — C. Oman: Jugoslavija s britanskog gledišta; — J. Krujević: Parlamentarizam i sovjetski sistem; — F. Fajfr: Teorija boljševizma; — Lj. Prohaska: Posjedovna reforma; — M. Marjanović: Obnovna akcija i naša kriza; — B. Adžija: Socialna politika; — S. Sečerov: O svjetskoj ekonomskoj situaciji i obnovi; — M. Čurčin: Dr. Seton Watson; — V. Dukat: Engleska književnost; — J. Dementrović: Treća internacionala i Jugosloveni; — D. Prohaska: Husitizam; — F. Novljan: Narodna kultura; — St. Sagadin: Parlamentarna vladavina; — V. Namislovski: Poljska konstituenta; — M. Gavrilović: Ustavno pitanje; — A. Marjanović: Jadranska akcija; — A. Mandić: Rimski pakt; R. Crnić: Izgradnja naše trgovačke mornarice; — I. J. Radić: Uvoz i izvoz Jugoslavije; — M. Rešetar: Numizmatika u Jugoslaviji. Smotra (pregled) je razdijeljena v politično kroniko, socialni život, obnovo, narodno gospodarstvo, prosveto, književni, umetniški i muzički pregled, zdravstvo, beleške itd. —ec.

KULTURA.

Dr. Anton Mahnič (1850—1920.)

V zgodovini slovenstva pomenja dr. Anton Mahnič mejnik med starim in novim v 80. letih minolega stoletja po smrti Bleiweisovi; njegov nastop vsebuje začetek propadanja za slovenski liberalizem v političnem zmislu in pripravljanje tal za Krekov socializem...

Mahničev nastop nalikuje vulkanskega izbruha, ki je elementaren in zato brezobziren. Fizična sila tam, a duševna sila tu. Za tak boj je treba talenta in temperamenta. Sam proti vsem v imenu katoliške ideje: edine, nedeljive in vse obsegajoče.

Mahnič je bil mož načel; zato je stal nad svojimi nasprotniki, ki so si radi vih-teli rokave za pretep. Častno izjema dela neuvaževani Fran Podgornik.

Mahnič je bil nesebičen izvrševalec svoje življenske ideje; odtod izvirajo tudi uspehi njegovega dela. Globini mišljenja se pridružujeta iskrenost čustvovanja in nepodajnost stremjenja.

V imenu narodnosti je nastopal slovenski liberalizem proti Mahniču, „breznarodnemu proroku“ (Lj. Zv., 1888). Mahnič je pač načelno ali teoretično z verskega stališča nasprotoval absolutni narodnosti kot maliku. (Rimski Katolik, I., VII.) Menda ni Slovenca med nami, ki bi oporekal Slomšku narodno čustvovanje in delovanje; zato opozarjamo na njegovo teoretično izvajanje o narodnosti iz 1862. leta (Drobtinice, 1887), da primerjamo oba slovenska škofa in potem presojamo, oziroma obsojamo!

Kolikor prihaja katoliška ideja mednarodne cerkve praktično v konkretnih primerih v nasprotje s posameznimi narodnostmi, o tem more biti spor in potreba reforme. A ravno v tem oziru se je izkazal Mahnič posebno zadnja leta svojega življenja kot krški škof Jugoslovana v okvirju katoliške ideje sijajno.

Mahnič je ločil duhove na Slovenskem, pripravljal diferencirano organizacijo slovenskega ljudstva in tako pospeševal naš narodni razvoj. Bil je sekularen duh, ki je vtisnil dobi znak svoje osebnosti: pozitivno s svojim delom in negativno s svojim odporom... Dr. L.

Grajski.

Že več let pšem grajan, a, masc. in grajski, a, o, adj. v pomenu „Bürger“ in „bürgerlich“, toda skoraj noben urednik mi teh izrazov ne pusti na miru, ampak vsakokrat mi popravijo samostalniki v „državljan“, pridevnik pa v „državljanski, a, o“. Na primer zapišem: občni grajski zakon; natisnjeno pa berem: občni državljanski zakon.

Besede »grajanski« nisem iztaknil jaz, ampak p. Stanislav Škrabec, ki piše o nji (glej jezikoslovne spise I. str. 138): »To besedo smo rabili na 2. strani II. letnika »Cvetja« za latinsko »civilis«. Namestu grajski bi bil znabiti kdo rajši pisal gradjanski; mi pa smo se držali bolj našemu jeziku primerne izreke. Kakor namreč pravimo temu, ki se je rodilo, da je rojeno (ne rodjeno), tako bi se po naše to, kar je iz grada in kar je tistim primerno, ki so v gradu, prav imenovalo grajsko. Seveda ne vem, ali se kje po naših krajih ta beseda v resnici tako govori; meni je tole znano, da pravijo na dolnjem Kranjskem grenski¹, grenska, grensko, grenskega, grenskemu i. t. d., in jaz mislim, da se je to tako naredilo, da je nastalo iz grajski najprej grajski, kakor se pravi n. pr. jest in tje namestu jaz in tja; grajski pa se je nato skrčilo tako, da se govori dandanašnji grenski. Pisati pa zato vendar ne kaže drugače kakor grajski in v vglajenem jeziku seveda tudi govoriti tako, poudarjati pa po domače na koncu. Primeri bolgarski: graždanski, bürgerlich, od graždani, Bürger. Poslednje bi se reklo po naše grajan, beseda, ki je bila nekdanj gotovo tudi pri nas domača, saj je iz nje izpeljan grajski (grenski), in bi nam bila potrebna tudi še dandanašnji; zakaj če pravimo meščan²), to ni Bürger, temveč Städter, če pravimo državljani, je pa že Staatsbürger.

V Pletersnikovem slovarju najdemo te-le tri besede: grajan, grajan-

¹ Škrabčeva znamenja opustim.

² Od tu dalje sem tekst podčrtal jaz Škrabec ima podčrtana le nazivala.

ski in grajanstvo. Grajan, ána, m. pomenja poleg grajskega prebivalca pa mestnega prebivalca (v Istri) in meščana — Stadtbürger (Cigaletova terminologija) tudi to, kar imenuje Nemec Bürger (Vntec; Cvetje II. 2.; Dom in Svet III. 87.). Grajski, adj., pomenja razen grajski »grenski«; Lašče — Levstikov rokopis; Cvetje tudi bürgerlich in Zivil — (Cigaletova terminologija, državni zakonik) n. pr. grajske pravice (Novice — Dom in Svet); grajsko pravo — das Zivilrecht (Cvetje), Grajanstvo, n. je die Bürgerschaft (Nov. — Dom in Svet). — Besede grajan, grajski in grajanstvo je vzprejel Fran Levec v svoj »Slovenski pravopis« (1899., str. 132.).

Dr. A. Breznik se bavi s tem vprašanjem v svojem »Slovenskem pravopisu« (1920.) na zelo skritem mestu, kjer ga najde le pazen bralec. Reši ga tudi zelo kratko na str. 39. z besedama: »civilen: grajski.« To je svet, da rajši zapiše besedo grajski ko besedo civilen, kadar stvar tako nanese, da ti je besede treba. Morda je Breznik hotel izraziti Škrabčev misel, da je grajski slovenski sinonim za latinsko besedo »civilis«. V tem primeru ni previdno ravnal, ker ni pristavil Škrabčevega nauka: meščanski — grajski — državljanski. Ker je to opustil, je namreč porušil Škrabčevo pridobitev in zdrknil nazaj na nivo naše prve juridične terminologije iz leta 1853. Breznikova trditev, da je grajski — civilen, je še manj točna kakor Škrabčeva trditev, da je grajski — civilis. Resnica je namreč to, da se prestavi beseda civilen le tedaj pravilno z besedo grajski, kadar je sinonimna z besedo bürgerlich, n. pr. civilni zakon — grajski zakon, (v pomenu »Gesetz), civilna poroka — grajska poroka i. t. d. Toda opekeli bi se, kdor bi »civilno listo« poslovenil za »grajansko listo« (dvorna lista!), kdor bi besedo civilen v protistavi z militaristom ali vojakom brez preudarka zmerom nadomeščal z besedo grajski mesto včas z besedo nevojaški i. t. d. Pač pa govorimo o grajskih sodiščih, da jih razločimo od vojaških sodišč, o vpisniku grajskega

stanu (Zivilstandesregister) i.t.d. Menda so ostale te pravniške finese Škrabcu prikriti. Navzlic temu je njegova opredelitev: meščanski - grajanski - državljanski velik napredek slovenskega pravnega imenstva. Besedi: državljan — Staatsbürger pa meščan — Städter sta trdno vklepani v svoja pojma »država« in »mesto« in se od tega pojmovnega primata nikdar ne bosta dali tako odkovati, da bi — ena ali druga — služili pojmu civis — Bürger kot znamenilo za člana zaednic, ki so ustrojene brez vzročnosti »države« in »mesta« in ki so včasih v državi, a včasih presegajo državne meje. Vprašam, kako naj predstavimo naslednji stavek iz neke sociologije: »Noch den hoffnungslosesten Mechanisten pflegt ein gewisses menschliches oder bürgerliches Wertgefühl auszuzeichnen oder zu retten«, nego tako: »Celo najbolj breznadnega mehanista odlikuje in rešuje noko človeško ali grajansko čustvo.« Mar naj rečemo »državlansko« ali »meščansko« čustvo? Ne? Dobro. »Die bürgerliche Denkungsart« je grajansko mišljenje, »die bürgerlichen Gesellschaften« so grajanske družbe, »die bürgerlichen Parteien« so grajanske (ne meščanske!) stranke, »der bürgerliche Gewinn« je grajanski (ne državljanski!) dobiček, in termina »die städtischen Bürgerparteien«, ki so grajanske stranke meščanov, niti posloveniti ne bi znali, ako bi ne imeli pridevnika grajanski. Ali se ne bi osmešili, ako bi »la mort civil« po slovensko nazvali »državlansko smrt« namesto grajansko smrt? »Die Bürgerschaft der westeuropäischen Staaten« je grajanstvo zahodnoevropskih držav.

Slovenski člani jugoslovanskega odseka za sestavo juridično politične terminologije leta 1853 niso vzprejeli besede grajanski za »bürgerlich — zivil—«, marveč so — to moreš ob srbskem in hrvaškem besedilu imenitno dognati — srbohrvaško nazivalo gradjanski nadomestili v slovenskem tesktu deloma z besedo civilen, nekoliko pa z besedo državljanski. Beseda civilen je bila potrjena za pomen »bürgerlich« v obče, dalje

tudi v priredju s termini: sodnik, zapor, oblastvo, sodišče, sodno postopanje, poglavar (guvernér), pravda, državni služabnik, spor in stan (Zivilstandesregister, glej zgoraj!) Besedo državljanski pa so koordinirali samostalnikom, katerih zveza z državo je bistvena: pravu, zakonu (postavi) in zlasti zakoniku. Takrat smo dobili naziv, ki je dandanes tako trden: občni državljanski zakonik. Rimljanom je bil »civis«, t. j. prvotno oznameno za meščana, tako prožen izraz, da so ga prilagojevali svojim zmerom rastočim razmeram, pokrajinskim, državnim, svetovnim. Prav takšno prožnost ima srbohrvaški gradjanin. Enako imeniten bi bil tudi naš grajan, ki pa je čisto v nemar prišel. Slovenski »državljan« pa je okorel ali vsaj neprožen ter bo na veke pomenjal zgolj: »Staatsbürger«, ker se ne da odločiti od imenske in pojmovne osnove »država«. Prilastek »državljanski« ravno ne more prijeti imenom izvendrжавnih naprav človeške družbe. Naša terminologija, ne samo pravna, ampak znanstvena v obče, bo leha za tem, da ji nedostaja splošnega pridevnika (skupnega imena) za skupnost dosedanjih slovenskih terminov: civilen + državljanski, obojice v pomenu »bürgerlich«. To skupno ime je grajanski. Da smo je zavrgli, je bila velika napaka.

Da odpravimo to šibkost našega imenstva, se nam bo treba nasloniti na srbohrvaščino. Kjer rabijo tam pridevnik gradjanski v pomenu »bürgerlich«, je rabiti nam pridevnik grajanski. Kjer ga rabijo oni v pomenu »städtisch«, bo treba nam pisati besedo meščanski¹ oz. mestni. Oznameno državljanski — staatsbürgerlich pa itak že složno rabimo. Vsi znanstveniki bodo zelo cenili to imenoslovno zblizanje, ker bo pospeševalo naš jezikovni razvoj in hkrati poklonilo pridobitev v jugoslovanskem zmislu.

¹ Srbohrvaščina je tukaj na slabšem ko slovenščina, ker slabo ali pa sploh ne razločuje oblike »gradski« in »gradjanski«.

Dr. France Goršič.

Opomba uredništva. Kaj pa izraz »občanski«? Ali bi ta ne odgovarjal pojmu?

NAŠIM NAROČNIKOM IN SLOVENSKI JAVNOSTI.

Nobenega dvoma ni, da je pri nas dandanes, v času pravcate poplave plitkega dnevnega časopisja bolj kot kedaj poprej neobhodno potrebna resna, poljudno znanstvena in nestrankarska revija, ki bi načelno obravnavala najrazličnejša kulturna, gospodarska, politična in socialna vprašanja ter vestno spremljala in komentirala dnevne dogodke, saj živimo v tako važnih in za naš razkosani narod tako usodepolnih časih, da je vsestranska načelna jasnost in orientacija za nas naravnost življensko vprašanje. „Slov. Socialna Matica“ se je tega že ob svoji ustanovitvi dobro zavedala; zato je tudi takoj začela z izdajanjem „Demokracije“, ki je obetala biti „svobodna tribuna vsem, ki imajo kaj povedati našemu proletarskemu narodu.“

Različni notranji in zunanji dogodki so potem začasno sicer vplivali tudi na smer revije, prekrstila se je v „Naše zapiske“, a sedanje uredništvo hoče revijo, ki jo je prevzelo sredi tekočega letnika, vrniti njenemu prvotnemu namenu in jo voditi po prvotno načrtanih smernicah dalje. Isto se zgodi tudi v prihodnjem letniku. Kot popolnoma svobodno in nestrankarsko revijo, v duhu in po tradicijah duševnega vodje nekdanjih „Naših Zapiskov“ — dr. A. Dermote jih bomo vodili tudi v bodočem letniku, ker vemo, da morejo le v tej obliki in v teh smernicah vršiti v našem narodu ono važno nalogo, ki jim je prisojena.

Da nam bo mogoče vršiti to delo v polni meri, nam jamčijo že osebe, ki so nam obljubile v bodočem letniku svoje sodelovanje in izmed katerih naj omenimo le Abditusa, A. Albrehta, dr. Dereanija, dr. Dobido, univ. prof. dr. Dolenc, F. Erjavca, dr. Goršiča, Hajšmana (Praga), J. Jurkoviča, dr. Jelenca, E. Kristana, dr. Krivica, dr. Lončarja, univ. doc. dr. Moleta, univ. prof. dr. Prijatelja, univ. profesorja dr. Rostoharja, A. Štebijevo, dr. Sagadina, dr. Šmalca, univ. profesorja dr. Oswalda, F. Uratnika, univ. doc. dr. Webra, H. Wendla, dr. Zalokarja, O. Župančiča in druge, ki jih upamo še pridobiti.

Radi velike podražitve vseh tiskarskih izdelkov smo seveda prisiljeni povečati naročnino na 60 kron letno, kar je pa v primeri z drugimi listi še vedno izredno malenkostna vsota. Podpisano založništvo pa jamči, da bo izhajala revija odslej redno sredi vsakega meseca. Vabimo tedaj vse stare prijatelje, da obnove čim preje naročnino, obenem pa apeliramo tudi na vso ostalo javnost, da se v čim večjem številu naroči na list in tako ne le vzdrži revijo, ampak jo tudi poveča. Vsak, ki bi nam pridobival novih naročnikov, naj si bo svest, da vrši s tem pravo kulturno delo in kulturno delo bo edino, ki bo rešilo naš narod v teh težkih časih. Opozarjajte na revijo vse znance in prijatelje.

Slovenska Socialna Matica

priporoča naslednje publikacije:

1. Dr. Bauer-Uratnik: POT K SOCIJALIZMU, cena 2 K.
2. Štebi Alojzija: DEMOKRATIZEM IN ZENSTVO, cena 1 K.
3. Bezruč-Albrecht: ŠLEZKE PESMI, cena vezani knjigi 10 K.
4. * * *: POGLED V NOVI SVET, cena 1 K.
5. DEMOKRACIJA I. letnik (nepopolni) cena 10 K.
6. DEMOKRACIJA, II. letnik (ves letnik) cena 15 K.
7. NAŠI ZAPISKI, XII. letnik (1920) cena 50 K.
8. NAŠI ZAPISKI, XII. letnik, posamezna štev. 5 K.

Omenjene publikacije je dobiti po knjigarnah ali se pa naročajo neposredno pri „Slovenski Socialni Matici“ v Ljubljani, poštni predal štev. 91.

Te dni izide:

Knjižna novost!!

Oskar Wilde:

Pravljice

Poslovenil M. J.

Cena elegantno vezani knjigi 50 K.

Ker je naklada izredno majhna, opozarjamo vse ljubitelje lepe knjige, da jo naroče takoj po povzetju, oziroma naj pošljejo denar naprej. Naroča se le pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91.

